

Міністерство освіти і науки України.
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
Факультет соціальних наук та соціальних технологій
Кафедра соціології

Кваліфікаційна робота
освітній ступінь — бакалавр

на тему: **«УЯВЛЕННЯ ПРО БЕЗПЕКОВЕ МАЙБУТНЄ УКРАЇНИ:
ПОТЕНЦІЙНІ СЦЕНАРІЇ РОЗВИТКУ ПОДІЙ (НА ПРИКЛАДІ
СТУДЕНТІВ НАУКМА 1-4 Р.Н.)»**

Виконала: студентка 4-го року навчання

Спеціальності 054 Соціологія

Грязон Софія Русланівна

Наукова керівниця: Пугачова О.Г., к.

екон. н.,

доцентка кафедри соціології НаУКМА

Рецензентка: Мальцева Катерина
Сергіївна

Кваліфікаційна робота захищена

з оцінкою _____

Секретар/ка ЕК: _____

«___» _____ 2025 р.

Київ – 2025

УЯВЛЕННЯ ПРО БЕЗПЕКОВЕ МАЙБУТНЄ УКРАЇНИ: ПОТЕНЦІЙНІ СЦЕНАРІЇ РОЗВИТКУ ПОДІЙ (НА ПРИКЛАДІ СТУДЕНТІВ НАУКМА 1–4 Р.Н.)

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ УЯВЛЕНЬ ПРО ПОТЕНЦІЙНІ СЦЕНАРІЇ БЕЗПЕКОВОГО МАЙБУТНЬОГО.....	8
1.1 Підходи до вивчення та передбачення безпекового майбутнього.....	8
1.2 Застосування сценарного підходу у прогнозуванні майбутнього в умовах невизначеності.....	11
1.3 Сценарне передбачення майбутнього країни в українському та міжнародному контекстах.....	18
1.4 Висновки розділу 1.....	21
РОЗДІЛ 2. ПОТЕНЦІЙНІ СЦЕНАРІЇ РОЗВИТКУ ПОДІЙ У РОЗРІЗІ БЕЗПЕКОВОГО МАЙБУТНЬОГО УКРАЇНИ.....	24
2.1 Методологія сценарного аналізу уявлень студентів НаУКМА про безпекове майбутнє України.....	24
2.2 Потенційні сценарії розвитку подій в Україні в розрізі безпекового майбутнього.....	28
2.2.1 Сприйняття майбутнього та емоційний фон респондентів при роздумах щодо нього.....	29
2.2.2 Безпеківі загрози майбутнього у сприйнятті студентства НаУКМА.....	32
2.2.3 Віра студентів НаУКМА у перемогу України в російсько-українській війні.....	36
2.3 Ставлення студентів НаУКМА 1-4 років навчання до сценаріїв потенційного майбутнього України.....	45
ВИСНОВКИ.....	54
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	57
ДОДАТОК А. Опитувальник для проведення дослідження.....	62
ДОДАТОК Б. Перелік респондентів для інтерв'ю та чинників їх відбору.....	76

ДОДАТОК В. Скринінгова анкета для участі в інтерв'ю.....	77
ДОДАТОК Г. Гайд для інтерв'ю.....	78
ДОДАТОК Д. Аналітичні тематики глибинних інтерв'ю зі студентами НаУКМА першого р. н.	81
ДОДАТОК Е. Транскрипт інтерв'ю №3.....	104

ВСТУП

Майбутнє країни, яка перебуває у стані війни, є невизначеним та складним у прогнозуванні, особливо його безпекова складова. Саме тому науковці все частіше звертаються до нелінійного сприйняття поняття майбутнього, а саме як множини варіантів розвитку подій, тобто «futures».

Наприклад, Український інститут майбутнього наприкінці 2022 року замість звичного для нього в попередні роки єдиного прогнозу, розробив чотири можливі сценарії майбутнього України та світу у 2035 році. У 2021 році дана організація не змогла передбачити повномасштабну ескалацію військового конфлікту в Україні, що могло спричинити зміну підходу до їх діяльності, а саме відмови від єдиного передбачення на рік.

Як зазначено в аналітичному прогнозі Українського інституту майбутнього, система впливу багатьох факторів часто не враховує таких подій як повномасштабна війна, що згодом стає вирішальною для майбутнього країни. У цьому контексті сценарне моделювання, що є одним із футурологічних інструментів, дозволяє створити різнопланові уявлення про майбутнє, що враховують можливі соціально-політичні та економічні зміни. Застосування такого методу у дослідженні безпекового майбутнього України є особливо актуальним через вплив війни, яка виступає «чорним лебедем», тобто тим, що складно передбачити наперед.

На тлі російської військової агресії, українське суспільство переживає численні виклики, що впливають на його очікування щодо майбутнього та на його загальну оцінку. Основними загрозами в майбутньому, про які зазначають українці в опитуванні ГО «ОПОРА» за 2023 рік, є загибель людей через бойові дії, економічна нестабільність, зростання цін на товари першої необхідності та втрата джерел доходу, що тісно пов'язано із загальною безпековою ситуацією.

Проте вплив війни на очікування щодо майбутнього є досить різним. За даними дослідження ГО "ОПОРА", протягом червня 2023 року були зафіксовані як і негативні емоції та зниження оптимізму серед опитаних, так і досить оптимістичні настрої щодо можливої перемоги та консолідації громадян через появу єдиного ворога. Негативні уявлення про майбутнє держави також часто супроводжуються готовністю до компромісів щодо швидшого завершення війни. Водночас більшість українців, попри чутливість до зростання кількості жертв, залишаються рішучими щодо продовження війни і бажають уникати мирних перемовин із Росією за будь-яких, навіть несприятливих, умов.

Такі різні настрої підкреслюють важливість дослідження факторів, які формують уявлення про майбутнє серед українців, а особливо серед молоді. Молодь, зокрема студенти, є особливо чутливими до зовнішніх змін. Вони не лише переживають наслідки війни на особистому рівні, але й активно беруть участь у волонтерських та громадських ініціативах, формуючи майбутній соціальний капітал країни. Студентська молодь має вирішальне значення для формування соціальних і політичних змін завдяки своїй активності, відкритості до інновацій та готовності брати участь у трансформаційних процесах. Дослідження щодо українських студентів дозволить не лише проаналізувати їхнє сприйняття потенційних ризиків, але й виявити ключові пріоритети для забезпечення безпекового майбутнього України. Молодь не лише відображає загальні суспільні настрої, але й формує майбутнє держави, враховуючи власні уявлення та пріоритети. За теоремою Томаса наше сприйняття формує нашу реальність. Саме тому можна припустити, що уявлення про майбутнє певним чином формують його, тобто призводять до відтворення очікувань більшості щодо нього.

Тому сприйняття майбутнього молоддю є важливим для прогнозування та моделювання можливих сценаріїв розвитку подій. Аналіз їхніх уявлень про

безпекове майбутнє дає змогу побачити не лише поточні настрої, але й окреслити можливі шляхи розвитку українського суспільства в умовах війни та після неї. З огляду на ці чинники у даному дослідженні буде вивчатися молодь, а саме студентство НаУКМА різних років навчання.

Сценарний підхід є одним із ключових інструментів для аналізу невизначеного майбутнього. Як зазначається у звіті Європейського парламенту, сценарії не є передбаченнями, проте вони є інструментом формування можливих шляхів розвитку подій у майбутньому. Сценарне планування дозволяє враховувати широкий спектр факторів, включно з економічними, соціальними та геополітичними умовами. Це дає змогу побудувати комплексне бачення як і потенційних ризиків, так і можливостей.

Таким чином, дослідження уявлень про безпекове майбутнє серед студентів НаУКМА дозволяє поєднати аналіз соціальних настроїв із практичним застосуванням сценарного підходу, що робить дану роботу актуальною і важливою як у науковому, так і у практичному контексті. Отже, **об'єктом** даного дослідження виступають студенти Національного університету «Києво-Могилянська академія» 1-4 років навчання. Натомість **предметом** дослідження є уявлення студентів Національного університету «Києво-Могилянська академія» 1-4 років навчання щодо потенційних сценаріїв розвитку безпекової ситуації в майбутньому України.

Метою даної роботи є визначити уявлення студентів Національного університету «Києво-Могилянська академія» 1-4 років навчання щодо потенційних сценаріїв розвитку безпекової ситуації в майбутньому України.

Задля досягнення даної мети було виокремлено такі **завдання**:

- З'ясувати теоретичні підходи до вивчення майбутнього у соціології, зокрема його безпекового аспекту під час війни;

- Виявити застосування сценарного підходу у дослідженні уявлень про майбутнє;
- Визначити уявлення про безпекове майбутнє України та про потенційні загрози перед країною студентів НаУКМА 1-4 років;
- З'ясувати ставлення студентів НаУКМА 1-4 років навчання до сценаріїв потенційного майбутнього України.

Теоретико-методологічна база складається із праць представників соціології майбутнього та сценарного передбачення майбутнього: B. de Jouvenel, B. Adam, S. Groove, D. Bell, P. Schwartz, P. Poast, S. Simon, R. Boswinkel, М. Кармазіна, О. Резнік та ін.

Емпіричною базою дослідження слугуватимуть дані, первинно зібрані кількісно на основі опитування студентів НаУКМА 1-4 р.н. (березень-квітень 2025), та якісно зібрані на основі контенту напівструктурованих глибинних інтерв'ю із студентами НаУКМА 1 р.н. (березень 2024 року).

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ УЯВЛЕНЬ ПРО ПОТЕНЦІЙНІ СЦЕНАРІЇ БЕЗПЕКОВОГО МАЙБУТНЬОГО

1.1 Підходи до вивчення та передбачення безпекового майбутнього

Соціологія майбутнього є відносно новою, але важливою сферою досліджень, особливо в умовах сучасних швидких змін і глобальних викликів. Бекерт (Beckert) та Сакерт (Suckert) у роботі «The future as a social fact. The analysis of perceptions of the future in sociology» наводять інформацію щодо частоти використання тематики майбутнього у соціологічних працях. Згідно з нею, у XXI столітті дослідження майбутнього різко зросли в популярності, а у 2016 році досягли піку — майже 70 тисяч робіт на рік (2020, с. 4). Також дана тематика все частіше обговорюється на різноманітних наукових форумах та семінарах, особливо у розрізі можливості прогнозування майбутнього загалом. Наприклад, у листопаді 2015 року в Італії відбулася перша міжнародна конференція, яка була присвячена передбаченням (Amsler & Facer, 2017, с.1). Її метою було дослідити вплив уявлень людей про майбутнє на їх дії у теперішньому часі, а також можливість цих дій впливати на саме майбутнє.

Проте, попри висхідний інтерес соціологів до даної тематики, єдиного трактування майбутнього наразі, зокрема у науковій сфері, немає. Все частіше майбутнє сприймається не як лінійний перебіг подій, а як віяло різних можливостей в залежності від великої кількості змінних факторів. Французький футуролог Б. Де Жувенель (De Jouvenel) вперше використав у своїх працях термін «futuribles», що походить від поєднання слів «future» (майбутнє) та «possibles» (можливості) (1967, як цит. у Сухорильський & Сухорильська, 2018, с.119). Базуючись на цій теорії, автори Б. Адам (Adam) та С. Грув (Groves) у роботі «Future Matters: actions, knowledge, ethics» спробували розробити власне пояснення поняття майбутнього та відійти від його лінійного сприйняття (2007,

с.31-37). На основі даної роботи можна зробити висновок, що майбутнє — це можливість варіативного перебігу подій, та ймовірність настання різних сценаріїв. Отже, суб'єкти самостійно формують можливі варіанти майбутнього та спрямовують свої дії щодо найбільш бажаних з них.

Як зазначає Суший, прогнози є невід'ємною складовою планування в умовах невизначеності, адже вони дозволяють суспільствам адаптуватися та підготуватися до можливих сценаріїв розвитку подій (2023, с. 105). Крім того, сучасні виклики, такі як глобалізація, кліматичні зміни та збройні конфлікти, потребують інноваційних підходів до прогнозування. У роботі футуролога Талеба (Taleb) «Чорний лебідь: вплив надто неймовірного» наводяться приклади різноманітних «чорних лебедів», тобто подій, які є несподіваними та несуть за собою значні наслідки. Автор зазначає, що такі події не потрібно намагатися передбачати, проте системі варто бути готовою та стійкою до різних варіантів розвитку подій задля мінімізації можливих втрат від них (2007, с. 36). Футуролог Белл (Bell) у статті «Notes on the Post-Industrial Society» зазначає:

«Центральним у теперішніх дослідженнях майбутнього є не спроба «передбачити» майбутнє, ніби це якийсь далекий килимок часу, що розгортається до якоїсь віддаленої точки, а спроба накреслити «альтернативне майбутнє»» (1967, с. 29).

Однією з основних робіт у галузі планування потенційного майбутнього є книга Шварца (Schwartz) «The Art of the Long View: Planning for the Future in an Uncertain World» 1991 року, в якій автор акцентує увагу на сценарному плануванні, яке передбачає створення кількох можливих моделей майбутнього залежно від динаміки зовнішніх і внутрішніх факторів. Наприклад, у контексті безпеки України сценарне планування дозволяє врахувати як позитивні, так і негативні варіанти розвитку подій, що має вирішальне значення для ухвалення подальших стратегічних рішень. Як зазначає Шварц, важливою є не тільки

розробка сценаріїв, але й їх активне використання для ухвалення адаптивних рішень у нестабільних умовах (с. 53).

Пост (Poast) у статті «Prediction in international relations is hard, sometimes» акцентує увагу на тому, що загалом робити прогнози щодо майбутнього складно, проте можливо відносно легко передбачити рутинну поведінку людини, яка є майже незмінною (2023, с. 1). Із початком війни щоденна поведінка людини змінюється через ту екзистенційну загрозу, яка починає нависати над нею. Саме тому, у період такої невизначеності, передбачення конкретного варіанту майбутнього є майже неможливим. Як зазначається у звіті «Не боріться з майбутнім, визначайте його», суспільства, які перебувають у стані війни, часто концентруються на короткострокових цілях виживання, але при цьому мають потребу у стратегічному баченні для довгострокового розвитку (NATO, 2023). Це передбачає формування колективного бачення майбутнього, яке об'єднує суспільство навколо спільних цінностей і цілей.

Також прогнозування майбутнього під час війни є особливо складним завданням через високий рівень невизначеності та багатофакторний характер кризових ситуацій. Війна змінює уявлення про майбутнє як на індивідуальному, так і на суспільному рівнях. Як зазначає Резнік у статті «Вибір українців між свободою та безпекою під час війни», українці постають перед вибором між свободою та безпекою, що значною мірою впливає на їхні дії та рішення (2023, с. 2). Екзистенційна загроза змушує суспільство переглядати свої пріоритети та стратегічні цілі, зокрема у сфері національної безпеки. Водночас війна сприяє формуванню нових колективних уявлень, які можуть стати основою для довгострокового розвитку країни в майбутньому.

Уявлення про безпекове майбутнє мають суттєвий вплив на реальні дії. Як наголошує Суший, ці уявлення формують поведінкові моделі, спрямовані на подолання викликів і створення стабільного середовища (2023, с. 95). NATO у звіті «Не боріться з майбутнім, визначайте його» акцентує на важливості не

просто реагувати на майбутнє, а й активно його формувати через стратегічні ініціативи, спрямовані на забезпечення стабільності та безпеки (2023).

На першому, еволюційному етапі розвитку систем використовуються традиційні методи дослідження, зокрема опитування, аналіз даних і порівняльний аналіз. Однак на біфуркаційному етапі, коли відбувається різке розгалуження можливих траєкторій розвитку, особливе значення має сценарне планування (Кривцова, 2007, с. 459). Саме в цей час застосовуються концепції, описані Шварцом (Schwartz), які дозволяють вибудовувати довгострокові стратегії, здатні адаптуватися до різних умов (1991, с. 34). Наприклад, уявлення про можливу ескалацію конфлікту чи досягнення миру можуть визначати політичні рішення, що матимуть наслідки на десятиліття вперед. Такі підходи також мають враховувати зовнішні впливи, зокрема глобальні геополітичні динаміки та роль міжнародних організацій (Davis, 2015, с. 3).

Підсумовуючи, підходи до вивчення та передбачення безпекового майбутнього охоплюють як традиційні соціологічні методи, так й інноваційні технології аналізу. Вони дозволяють не лише прогнозувати розвиток подій, але й формувати майбутнє через усвідомлені дії та стратегічне планування. У контексті війни в Україні важливо використовувати ці інструменти для розробки ефективних стратегій, які сприятимуть стабільності та безпеці, враховуючи як локальні, так і глобальні виклики.

1.2 Застосування сценарного підходу у прогнозуванні майбутнього в умовах невизначеності

Згідно з працями Конта (Comte), наука мала б надавати пояснення та практичні вказівки щодо природних та соціальних явищ (як цит. у Ferreira & Serpa, 2021, с. 333). Одним з видів таких пояснень є передбачення. Сценарне планування є одним із ключових методів дослідження майбутнього, особливо в умовах

невизначеності, яка виникає через вплив різноманітних зовнішніх та внутрішніх факторів. Сценарний підхід визначається як методологія аналізу та прогнозування, що ґрунтується на моделюванні кількох альтернативних шляхів розвитку. Ферейра (Ferreira) та Серпа (Serpa) характеризують сценарії як спосіб структурувати інформацію про невизначеність, виокремлюючи ключові чинники, які можуть вплинути на майбутнє (2021, с. 334). Ця методика дозволяє структурувати можливі варіанти розвитку подій, враховуючи складність і випадковість сучасного світу (Beale, 2024, с. 24). Також вона надає змогу аналізувати як короткострокові, так і довгострокові наслідки прийняття рішень, що є критично важливим у сучасному світі, де невизначеність стала постійним фактором при прийнятті рішень.

Історично, сценарний підхід зародився після Другої світової війни, коли науковці почали активно вивчати майбутнє для створення стратегій розвитку (Beckert & Suckert, 2020, с.4). Зокрема, у 1950-х роках Rand Corporation розробила перші аналітичні моделі, які використовувалися для планування військових стратегій (Wilkinson & Eidinow, 2008, с. 56). Незважаючи на досить негативне ставлення тогочасного суспільства до її діяльності, з часом сценарне планування почало застосовуватися в інших сферах, оскільки воно дозволяє враховувати комплексність сучасного суспільства. Як зазначає Філіппова, основна перевага сценарного підходу полягає у його здатності забезпечувати багатовимірний аналіз подій, що дозволяє враховувати як передбачувані, так і непередбачувані чинники (як цит. у Джерелюк, 2018, с. 66).

Зміни у глобальних і локальних системах відбуваються постійно, часто породжуючи складні ситуації з високим рівнем невизначеності. Сімон (Simón) та Босвінкель (Boswinkel) зазначають, що традиційні методи прогнозування, які базуються на лінійній екстраполяції минулих тенденцій, мають обмежену ефективність у таких умовах (2024, с. 7). Сценарний підхід навпаки надає змогу враховувати різні чинники, що взаємодіють у складних системах, створюючи

кілька варіантів можливого розвитку подій. Європейська парламентська дослідницька служба підкреслює, що такий підхід є особливо релевантним для країн з високим рівнем нестабільності, наприклад таких як Україна (2023, с. 1).

Форсайт, як окремий підхід до прогнозування, підкреслює важливість нелінійності часу та багатовимірності аналізу, що є особливо важливим у дослідженні складних соціальних систем. Шаторено (Chateauraynaud) наголошує, що форсайт враховує різні часові рамки та рівні невизначеності, створюючи багатовимірні сценарії, які є адаптивними до змін (2012, с. 120). Це дозволяє приймати стратегічні рішення навіть у ситуаціях, коли майбутнє здається хаотичним і непередбачуваним.

Сучасний світ характеризується значною непередбачуваністю. Основними факторами, які створюють умови невизначеності, є природні катастрофи, політичні кризи, економічні коливання, техногенні аварії, соціальні рухи та глобальні виклики, такі як, наприклад, пандемії (Олексенко & Гарбар, 2020, с. 60-61). Взаємодія цих чинників утворює складний ландшафт, у якому розвиток подій є важко прогнозованим. Наприклад, пандемія COVID-19 продемонструвала, як раптові глобальні події можуть трансформувати економічні та соціальні структури, а також пріоритети політики безпеки (Chakraborty & Maity, 2020, с. 334). У таких умовах сценарний підхід стає ефективним інструментом аналізу, оскільки дозволяє враховувати широкий спектр змінних.

Розробка сценаріїв включає оцінку різноманітних факторів впливу, таких як законодавство, економіка та соціальні зміни. У результаті створюються моделі, які враховують різні проекції розвитку подій (Fink & Siebe, 2011, с. 215). За своєю сутністю сценарії є конструкціями, що описують можливі напрямки розвитку. Наприклад, у звіті UNEP Global Environment Outlook сценарії визначаються як "опис подорожей" до бажаного або очікуваного результату (2002, с. 320). Такі

"подорожі" можуть варіюватися залежно від умов, які аналізуються. Дж. Датор (Dator) запропонував концепцію чотирьох основних сценаріїв: продовження існуючого стану, радикальні зміни, занепад або крах системи, а також створення нового порядку (2009, с. 25). Важливим аспектом таких моделей є їхня здатність адаптуватися до нових даних і обставин, що робить їх інструментом, який сприяє гнучкому прийняттю рішень.

За своєю сутністю сценарії є правдоподібними образами майбутнього, які, як правило, супроводжуються «історією майбутнього», що відбиває шлях із сьогодення в майбутнє. Такі сценарії часто називають «дослідницькими». З іншого боку сценарій може будуватися у зворотному напрямі – від майбутнього до сьогодення. Такі передбачення часто називаються «нормативними» (Джерелюк, 2018, с. 66)

Типологія сценаріїв також може залежати від мети їхнього створення. Боржесон (Boerjeson) та його колеги виділяють три основні типи передбачень: прогностні, дослідницькі та нормативні. Прогностні сценарії відповідають на питання «Що станеться?», дослідницькі — «Що може статися?», а нормативні зосереджуються на питанні «Як досягти бажаного?» (2006, с. 724). Більш детальна класифікація наведена у Таблиці 1.

Таблиця 1

Типологія сценаріїв у дослідженні майбутнього

Тип сценарію		Мета сценарію	Використання передбачень
Розвідувальний сценарій	Сценарій трендів	Визначити майбутнє	Продовження основних тенденцій
	Сценарій-кадрування	Розмежувати можливості майбутнього	Створення варіацій гіпотез щодо розвитку основних тенденцій

Тип сценарію		Мета сценарію	Використання передбачень
Сценарій-очікування	Нормативний сценарій	Створити образ бажаного майбутнього	Проектування шляху від теперішнього до проєктованого майбутнього
	Контрасний сценарій	Створити начерки майбутнього на межі можливого	Проектування шляху від теперішнього до проєктованого майбутнього

Джерело: «*La méthode des scénarios en prospective. L'Actualité économique*» П. Ламонд (Lamonde) & Д. Латуш (Latouche) (1975, с. 253)

Окрім того, сценарії можуть бути класифіковані за рівнем агрегації (макро- чи мікроаналіз) та специфікою проблематики (глобальні чи локальні питання). Важливо зазначити, що дослідницькі сценарії здатні враховувати широкий спектр варіантів, включаючи ті, які є малоймовірними, але мають значний вплив (Heger & Rohrbeck, 2012, с. 81). Нормативні сценарії, у свою чергу, фокусуються на створенні стратегій, що допомагають досягати бажаних результатів (Kosow & Gaßner, 2008, с. 98).

Формулювання стратегій майбутнього має не лише теоретичну цінність, а й практичну. Зважаючи на бажання суспільства контролювати майбутнє, що проявляється у поясненні непередбачених обставин після того як вони трапилися, прогнози дозволяють зменшити страх перед майбутнім, підготуватися до найгіршого перебігу подій, та навіть робити кроки назустріч бажаному майбутньому. Видання Politico, з огляду на передбачення майбутнього від п'ятнадцяти футурологів, наприкінці 2024 року виділило перелік можливих «чорних лебедів», які можуть статися у наступному році. Серед них кібератака, нова епідемія, вирішення конфлікту між ізраїльтянами та палестинцями та повалення режиму Олександра Лукашенка (Walsh, 2025). Проте, навіть коли

науковці намагаються передбачити можливі «чорні лебеді» в майбутньому, суспільство не завжди готове прислуховуватися до них та брати до уваги. Наприклад, у Стратегії воєнної безпеки України 2021 року було зазначено, що країна може бути втягнута у військовий конфлікт через зростання регіональної напруженості та агресивну політику сусідніх держав (с. 5). Взявши до уваги цей сценарій, суспільство України могло б підготуватися до можливої «крихкості» за Талебом (Taleb). Застосування сценарного підходу дозволяє оцінювати потенційні ризики, формувати адаптивні стратегії та розробляти заходи для їхньої мінімізації (Razumkov centre, 2022, с. 18).

Найбільш поширеним методом серед науковців є створення спектру можливих сценаріїв, які варіюються від найбільш позитивних до найбільш негативних. Чим більшим є часовий проміжок передбачення, тим більше його можливих сценаріїв існує, адже існує більша варіативність впливу різноманітних факторів. Отже, підхід спектрування дозволяє визначити можливі точки втручання, які потенційно можуть змінити хід подій у майбутньому. Наприклад, позитивні сценарії передбачають поступовий економічний ріст і стабільність, тоді як негативні акцентують увагу на ризиках занепаду або конфліктів. Уявлення таких сценаріїв може бути візуалізоване у вигляді розширення спектру із ходом часу. Завдяки поєднанню різних можливих проявів окремих факторів впливу, відомих як проекції, виникають різні зображення майбутнього. Кожен з них представляє автономний і послідовний сценарій, незалежний від його ймовірності виникнення (Siebe, 2018, с.7) (див. Рисунок 1).

Сценарний підхід також сприяє колективному обговоренню варіантів майбутнього. Європейська парламентська дослідницька служба зазначає, що залучення громадськості до процесу сценарного аналізу є ключовим для демократичних суспільств (2023, с.1). Такий підхід забезпечує прозорість планування подальшого розвитку країни та підвищує довіру серед населення до інституцій. Окрім цього, участь різних соціальних груп сприяє створенню більш

реалістичних сценаріїв, які враховують інтереси всіх зацікавлених сторін (Simon, et al., 2024, с. 134). Шварц (Schwartz) у своїй праці "The Art of the Long View: Planning for the Future in an Uncertain World" наголошує, що процес колективного обговорення сприяє підвищенню відповідальності за реалізацію стратегій, адже кожен учасник відчуває свою роль у досягненні спільного результату (1996, с. 138).

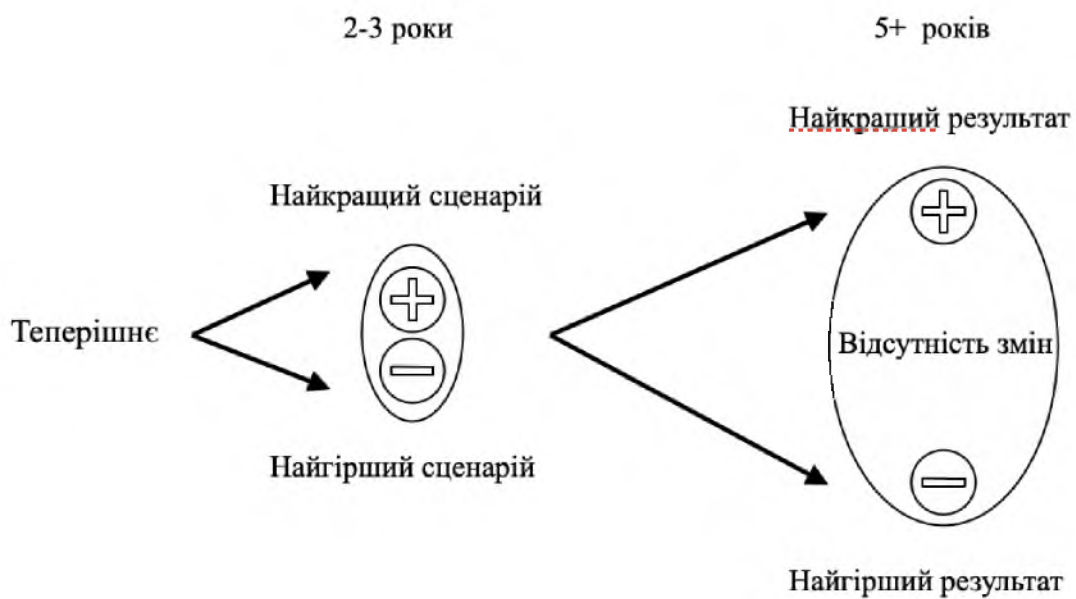

Рис. 1 Візуалізація побудови сценаріїв майбутнього

Джерело: «Scenario Planning: Developing Pictures Of The Future» М. Beale (2024)

Згідно з теорією культурних вимірів Хофстеде (Hofstede), одним з вимірів культури є сприйняття невизначеності. Цей вимір репрезентує те, як кожне суспільство сприймає той факт, що майбутнє ніколи не може бути відомим. Отже, невизначеність є безумовною складовою життя будь-якої людини, різниться лише її сприйняття та рівень бажання потенційно її подолати.

Щодо України, то у дослідженні 6-D model 2023 року показник уникнення невизначеності становить 95 балів зі 100 можливих (Country comparison tool, 2023). Даний результат означає, що українці відчувають значну загрозу через

неочікувані події, які трапляються з ними: пандемія, революції, повномасштабне вторгнення. Українці намагаються відчувати контроль там, де його насправді немає, наприклад створюють канали у соціальних медіа для відслідковування повітряних загроз, реалізують проекти чат-ботів для створення графіку відключення світла і т.д. Згідно з даними World Uncertainty Index у 2023 році, Україна має один із найвищих рівнів невизначеності у світі — 210 пунктів, що значно перевищує середній показник для Центральної Європи у 140 пунктів.

Саме через бажання уникнути невизначеності, сценарне планування є необхідним інструментом у контексті України. В. Пекар (Pekar) зазначає, що нелінійність є визначальним фактором у кризових умовах, особливо для таких країн, як Україна, які постають поряд комплексними соціально-політичними викликами (2023, с.9). Разом із тим Razumkov Centre, у своїй роботі *Ukraine's role and place in the future European and Euro-Atlantic security systems*, додає, що нелінійність процесів потребує більш досконалих методів моделювання, які враховують широкий спектр змінних (2022, с. 4).

1.3 Сценарне передбачення майбутнього країни в українському та міжнародному контекстах

Вивчення потенційних сценаріїв майбутнього є важливим інструментом стратегічного планування для будь-якої країни, зокрема для України, яка наразі перебуває у стані збільшення невизначеності через економічні зміни та соціальні виклики (Захаров, 2009, с.1). Метод сценаріїв є корисним для аналітиків і політичних стратегів, оскільки дозволяє враховувати різні змінні, які можуть суттєво змінити траєкторію розвитку країни. У цьому контексті важливим є не лише внутрішній, а й міжнародний контекст, що також впливає на майбутнє країни.

Даний спосіб дослідження майбутнього дозволяє розглянути кілька можливих варіантів розвитку подій, беручи до уваги різноманітні фактори: як внутрішні, так і зовнішні щодо системи. Зазвичай сценарії складаються на основі певних тенденцій, але також враховуються непередбачувані події або зміни в політичній, економічній чи соціальній ситуації. Важливим аспектом є те, що сценарії не лише відображають потенційні можливості, але й допомагають зрозуміти їхні наслідки та підготуватися до змін (Germano, 2010, с. 22).

Соціальні уявлення є важливим феноменом, який формується в умовах загроз та дефіциту інформації. Вони відіграють ключову роль у підтримці зв'язків між членами соціальних груп і у формуванні єдиного образу думок щодо майбутнього та дій у теперішньому задля його досягнення. Уявлення про майбутнє не лише відображають реальність, але й активно її конструюють, що має значний вплив на індивідуальну поведінку та взаємодію у суспільстві (Захаров, 2009, с. 2). Як зазначається у дослідженні «Соціальні уявлення студентів психологів про політичне майбутнє України», сформовані «картини» соціальної реальності можуть виявитися навіть більш важливими для індивіда, аніж об'єктивна реальність в якій він проживає (2009, с. 8).

Працівники соціологічної групи «Рейтинг» провели дослідження «Уявлення про патріотизм та майбутнє України» (2023), в якому респонденти відповідали на запитання «На Вашу думку, що очікує Україну в найближчі 5 років більше: застій чи розвиток?». Результати продемонстрували, що українці, які виїхали закордон, нижче оцінюють ймовірність розвитку України в майбутньому, аніж ті, хто залишився у країні. Грушецький у коментарі до пресрелізу Київського міжнародного інституту соціології «Яким українці бачать майбутнє України через 10 років», зазначив, що достатньо часто «суб'єктивне сприйняття ситуації сильніше впливає на наслідки, аніж об'єктивні обставини» (2023). В якості прикладу він навів військовий конфлікт між Афганістаном та Талібаном, в якому менш оснащена армія талібів змогла захопити цілу країну, в тому числі завдяки

вірі у власні сили. Саме тому думки про майбутнє впливають на самовизначення людини в сучасному світі та на її дії. Це підтверджує необхідність вивчення соціальних уявлень для прогнозування поведінки соціальних груп, особливо в контексті політичного майбутнього України.

В Україні від 2014 року спостерігається посилення інтересу до сценаріїв майбутнього. Особливо це питання стало актуальним з початком повномасштабної агресії Росії. У дослідженні Благодійного фонду «Клуб Добродіїв» «Підлітки та їхнє життя під час війни», одне із ключових переживань серед підлітків це стан невизначеності, який виник внаслідок початку повномасштабної фази війни (2023). Отже, стан війни породжує відчуття невизначеності серед молодого населення та впливає на зміну планів щодо майбутнього.

Водночас, теоретизуванням щодо можливих сценаріїв безпекової ситуації в Україні займаються не лише українські експерти, а й міжнародні. Вони, переважно, вказують на такі можливі варіанти перебігу подій: «довга війна», «заморожений конфлікт» або «перемога України» (Пекар, 2023, с. 4). У кожному з них передбачається певний рівень втрат та зміна геополітичних умов. Тривала війна, яка буде вимотувати обидві сторони, може призвести до серйозних економічних і людських втрат для України, у той час як замороження конфлікту дозволить відновити сили обох сторін, залишаючи відкритими питання про майбутній статус окупованих територій. Сценарій перемоги України, на якому зосереджуються багато західних аналітиків, передбачає значну військову допомогу від союзників і можливість повернення України до кордонів 1991 року, що також матиме важливі політичні наслідки для Росії (Lough, 2024, с. 67).

Деякі експерти також наводять четвертий можливий сценарій, а саме поразку України, що передбачає капітуляцію та територіальні поступки на користь Росії. Це може призвести до поділу країни, але одночасно створити умови для

внутрішніх повстань і політичної нестабільності на захоплених територіях. Навпаки, сценарій «замороженого конфлікту» дає можливість західним союзникам уникнути повної поразки України, водночас відкриваючи перспективи для нових переговорів і збереження наявного статусу-кво (Lough, 2024, с. 66).

Тематика міжнародної безпеки також вимагає уваги до можливих сценаріїв розвитку подій. Важливими є прогнози, що включають можливість формування нових міжнародних альянсів, зміцнення субрегіональних союзів і переформатування безпекових інститутів на основі нових домовленостей. У цьому контексті розглядаються можливі сценарії завершення війни, серед яких перехід до переговорів із фіксацією лінії зіткнення, відведення російських військ до кордонів 1991 року, а також замороження конфлікту на умовах Росії (Razumkov centre, 2022, с. 13).

Проблема сприйняття часу також є важливою складовою соціальних уявлень. Компетентність в часі, здатність орієнтуватися в часовому потоці, передбачати майбутнє та приймати рішення з урахуванням минулого та теперішнього є ознаками зрілої особистості (Германович, 2010, с. 1). Як стверджують Мещеряков та Зінченко, сприйняття часу відображає зміни, що відбуваються в навколишньому світі, і є невід'ємною частиною соціальної реальності, що визначає індивідуальну поведінку (як цит. у Германович, 2010, с. 2). Це розуміння важливості часу для особистісного розвитку і для прогнозування майбутніх сценаріїв має велике значення для дослідження майбутнього України, особливо в умовах війни та підвищеної невизначеності.

1.4 Висновки до першого розділу

У першому розділі було розглянуто як соціологія, зокрема сучасна, підходить до вивчення майбутнього, особливо в умовах війни. Сьогодні майбутнє вже не сприймається як єдиний можливий напрям подій, а навпаки, його розуміють як

множинність сценаріїв, які змінюються залежно від дій людей та обставин. Теоретики соціології, наприклад Де Жувенель (de Jouvenel), Адам (Adam) та Грув (Groove,), акцентують увагу на тому, що майбутнє це простір можливостей, який ми постійно переписуємо своїми рішеннями.

Особливої уваги заслуговує сценарне планування — інструмент, що дозволяє побачити кілька можливих варіантів розвитку подій, а не намагатися вгадати єдиний правильний шлях. В умовах війни та постійної невизначеності, які переживає Україна, саме сценарний підхід допомагає краще орієнтуватися в можливих ризиках і готуватися до різних викликів. Проаналізувавши як український, так і міжнародний досвід сценарного прогнозування, можна зробити висновок: уявлення людей про майбутнє мають не лише описову, а й практичну функцію. Вони впливають на вибір стратегій, рівень мобілізації суспільства та готовність протистояти викликам.

Зібравши необхідні дані було сформовано шість гіпотез даного дослідження. Їх створення базувалося на попередньому аналізі емпіричних даних (у тому числі з дослідження «Війна, мир, перемога, майбутнє» Фонду «Демократичні ініціативи», 2023) та на теоретичних положеннях соціології майбутнього. Описові гіпотези Н1–Н3 були сформовані на основі виявлених патернів у реакціях студентства щодо емоцій, сценарних очікувань та планів дій. Аналітичні гіпотези Н4–Н6 спрямовані на виявлення зв'язків між ключовими змінними — вірою у перемогу, сценарними уявленнями та особистими стратегіями.

Гіпотези

Н1. Студенти_ки НаУКМА найчастіше відчують емоції тривоги та розгубленості, думаючи про майбутнє України.

Н2. Більшість студентів планують будувати своє майбутнє в Україні протягом наступних 10 років.

Н3.Більшість студентів_ок НаУКМА планують будувати своє майбутнє життя в Україні.

Н4.Студенти, які вірять у перемогу України у війні, частіше оцінюють сценарій «Спустошена Європа» як більш імовірний.

Н5.Студенти, які не планують залишатися жити в Україні, частіше оцінюють сценарій «Заморожений конфлікт» вище, ніж ті, хто планує залишитися.

Н6.Оцінки сценарію «Справедлива стабільність» є вищими серед студентів старших курсів (3–4 курс), ніж серед молодших курсів.

РОЗДІЛ 2

ПОТЕНЦІЙНІ СЦЕНАРІЇ РОЗВИТКУ ПОДІЙ У РОЗРІЗІ БЕЗПЕКОВОГО МАЙБУТНЬОГО УКРАЇНИ

2.1 Методологія сценарного аналізу уявлень студентів НаУКМА про безпекове майбутнє України

Емпірична частина дослідження була проведена на основі власного кількісного опитування, проведеного у березні 2025 року. Також були використані результати власних якісних напівструктурованих інтерв'ю, проведених у березні 2024 року зі студентами НаУКМА 1-4 р.н. бакалаврських програм, задля методологічної триангуляції, а отже валідазації отриманої в рамках дослідження інформації. У рамках даної роботи була використана не лише кількісна методологія, а й якісна, адже вони обидві використовуються дослідниками майбутнього та уявлень про нього. Наприклад, якісний підхід зустрічається у 55,17% досліджень, пов'язаних із темою майбутнього (J. Beckert & L. Suckert, 2020, с. 7).

Кількісна методологія була використана для отримання загальних даних про уявлення студентами НаУКМА майбутнього та про його сприйняття. Об'єктом дослідження було обрано студентство НаУКМА першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, адже згідно теореми Томаса уявлення про майбутнє впливає на дії, а отже і впливає на вчинки молоді, яка буде майбутнє країни. Генеральна сукупність дослідження, згідно з даних за вересень 2024 року, складала 4026 студентів. Вибірка була сформована методом квот (рік навчання та факультет), тоді як відбір респондентів відбувався стохастично.

У дослідженні взяли участь 173 респонденти. Усього було отримано 174 анкети, одна з яких була виключена через відсутність відповідей, тому результуючий обсяг вибірки становить 173 особи. Таким чином, опитування охопило близько 4,3% генеральної сукупності. З урахуванням обсягу вибірки (n

= 173) та максимальної варіації ($p = 0,5$), вибіркова похибка становить $\pm 7,45\%$ при 95% довірчому інтервалі. Саме тому дане дослідження не може вважатися повністю репрезентативним, проте має розвідувальний потенціал. Щодо факультетського розподілу, у вибірці були представлені всі факультети НаУКМА. За курсами навчання, найбільше представленим виявився перший курс (61 особа), далі третій (39), другий (37) і четвертий (36). Цей розподіл є загалом збалансованим і дозволяє простежити динаміку уявлень залежно від тривалості перебування у системі вищої освіти та впливу освітнього досвіду на формування оцінок майбутнього (див. Таблиця 2.1).

Таблиця 2.1

Розподіл опитаних студентів за факультетами та роками навчання

Факультет / рік навчання	ФГН	ФСНСТ	ФОЗ	ФІ	ФПрН	ФПвН	ФЕН	Загалом :
БП-1	4	15	5	9	10	11	9	63
БП-2	9	4	5	4	4	4	5	35
БП-3	3	6	7	5	5	8	5	39
БП-4	5	14	2	2	7	2	4	36
Загалом:	21	39	19	20	26	25	23	173

Дані було зібрано в онлайн форматі, адже студенти третього та четвертого років навчання станом на березень 2025 року навчаються у НаУКМА в дистанційному форматі через воєнний стан. Для проведення опитування було використано сервіс Google Forms. Поширення опитувальника відбувалося через чати курсів у WhatsApp завдяки ознайомленням старост курсів із анкетною через корпоративну електронну пошту. Такий метод поширення анкети дозволив рівномірно опитати студентів різних факультетів та років навчання, незважаючи на різний формат їх навчання.

У вступі до анкети було зазначено, що опитування є повністю анонімним, тобто без необхідності надання мені імені чи особистих контактів. Такий підхід був обраний з огляду на етичні вимоги до соціологічних досліджень, що передбачають захист приватності, добровільність участі та запобігання будь-яким формам шкоди для учасників (American Sociological Association, 2018). Анонімність дала змогу респондентам почуватися вільніше у своїх відповідях, зокрема на запитання сенсативного характеру, і таким чином сприяла отриманню більш щирих та достовірних результатів.

Анкета для проведення кількісного аналізу, створена після опрацювання літератури, складалася з трьох змістовних блоків:

1. **Загальні уявлення про майбутнє України** — 30 запитань, які були використані в інструменті Фонду «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва для опитування «Війна, мир, перемога, майбутнє» (2023). Даний блок стосується загальної оцінки респондентами потенційного безпекового майбутнього України, страхів щодо нього та потенційних викликів, які вони для себе бачать через 10 років.
2. **Сценарне бачення безпекового майбутнього України** — 4 запитання щодо потенційних сценаріїв безпекового майбутнього України, розроблених European Parliamentary Research Service у 2023 році. У цьому дослідженні було використано дві осі: рівень небезпеки українсько-російських відносин у довгостроковій перспективі та рівень інтеграції України та ЄС у довгостроковій перспективі. Завдяки ним було сформовано сітку розвідувальних сценаріїв-кадрувань: справедлива стабільність, друга холодна війна, заморожений конфлікт та спустошена Європа. Сценарний аналіз як методологічний підхід має особливого значення, оскільки дозволяє не просто оцінювати ймовірні результати, а й створювати системне бачення можливих сценаріїв, як бажаних, так і небажаних.

3. **Соціально-демографічні показники** — 4 запитання щодо гендерної приналежності, віку, факультету та року навчання респондента (див. повну анкету в Додатку А).

Перед аналізом кількісної інформації данні було зважено за гендерною приналежністю респондентів, адже гендерний склад вибірки характеризувався переважанням жінок (70,5%), 28,3% опитаних склали чоловіки, натомість 1,2% респондентів обрали варіант «інше». Також для оцінки надійності шкал було обчислено коефіцієнт альфа-кронбаха. Зокрема, було оцінено блок сценарного бачення ($\alpha = 0,81$) та блок установок щодо перемоги/ресурсів/підтримки ($\alpha = 0,76$). Результати продемонстрували достатню внутрішню узгодженість. Конструктна валідність була забезпечена запозиченням індикаторів із попередніх апробованих досліджень, зокрема опитування Фонду «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва «Війна, мир, перемога, майбутнє» (2023).

Задля валідації зібраної інформації у березні 2024 року було проведено 7 напівструктурованих інтерв'ю із представниками першого року навчання кожного факультету НаУКМА. Дана вибірка була сконструйована таким чином, тому що існує припущення, що люди, які вивчають соціальні та гуманітарні науки, сприймають майбутнє песимістичніше, аніж ті, хто менше цікавиться даними науковими сферами. Респонденти були відібрані методом найбільшої варіації за певними параметрами, а саме за наявністю досвіду проживання під окупацією, досвіду виїзду закордон після 24 лютого 2022 року та планів щодо академічної мобільності (див. Додаток Б).

Було розроблено гайд напівструктурованого інтерв'ю (див. Додаток Г), який складається із 4 тематичних блоків. Перший блок стосувався знайомства із респондентом та його попереднім досвідом, другий був присвячений уявленню про майбутнє України в різних часових проміжках та в різні періоди. В третьому

блоці питання стосувалися агентності респондента щодо майбутнього, а в четвертому респондент мав змогу поділитися своїми освітніми траєкторіями з огляду на очікуване майбутнє.

Усі охочі студенти першого року навчання могли заповнити гугл-форму, після чого вони були відібрані для дослідження (див. Додаток В). Усі інтерв'ю, задля безпеки респондентів через військовий стан в Україні, було проведено віддалено у програмі Zoom. Респондентам була гарантована конфіденційність та було взято дозвіл на аудіозапис розмови. Також респондентам була надана можливість відмовитися від дослідження за умови небажання бути записаним(-ою). Інтерв'ю були проведені у спокійній, дружній атмосфері, задля уникнення суспільно сприятливих відповідей у респондентів. Інтерв'ю тривали від 31 до 58 хвилин та були проведені у березні 2024 року.

Аналіз зібраних даних було проведено у феноменологічному підході методом якісного тематичного аналізу транскриптів інтерв'ю для пошуку патернів уявлень щодо майбутнього України, проявів агентності щодо нього та суб'єктивних оцінок крихкості України як системи. Аналітичні тематики були знайдені індукційним методом пошуку синонімічних виразів та об'єднанням їх у типи (див. Додаток Д). Транскрипт одного з інтерв'ю наведено у Додатку Е.

2.2 Загальні уявлення студентів НаУКМА щодо безпекового майбутнього України

Для того щоб з'ясувати уявлення студентів НаУКМА про майбутнє України, було використано такі складові як: емоційний фон, який супроводжує думки про майбутнє України; сприйняття потенційних безпекових загроз та перемоги; а також готовність до компромісів та побудови власного майбутнього в Україні. Це дозволило проаналізувати уявлення студентів щодо безпекового майбутнього України із різних аспектів, без прямого теоретизування щодо майбутнього.

Такий підхід використовують сучасні дослідники майбутнього задля більшої валідності зібраних даних (J. Beckert & L. Suckert, 2020, с. 7).

2.2.1 Сприйняття майбутнього та емоційний фон респондентів при роздумах щодо нього

У межах перевірки гіпотези H1 — «Студенти_ки НаУКМА найчастіше відчують емоції тривоги та розгубленості, думаючи про майбутнє України» — було введено також нульову гіпотезу (H0): «Студенти_ки НаУКМА не відчують переважно тривоги та розгубленості, думаючи про майбутнє України».

Респондентам було запропоновано обрати кілька варіантів почуттів, які вони відчують, думаючи про майбутнє України. У переліку була однакова кількість позитивних, негативних та нейтральних емоцій. Отримані результати свідчать про поєднання як тривожних, так і сподівальних настроїв (див. Таблиця 2.2).

Таблиця 2.2

Описові статистики емоцій при спогаді щодо майбутнього України

Емоція	Відсоток від загальної кількості (%)
Надія	51,4
Розгубленість	48,0
Тривога	45,1
Інтерес	39,9
Песимізм	30,6
Безвихідь	30,1
Оптимізм	25,4
Страх	21,4
Упевненість	10,4
Задоволеність	9,2

Байдужість	7,5
Радість	6,4
Важко відповісти	4,0

Найчастіше респонденти згадували емоції надії (89 згадувань), розгубленості (83 згадування) та тривоги (78 згадувань). Суттєвою також є частота згадувань таких емоцій як інтерес (69 згадувань) та песимізм (53 згадування). Така структура відповідей свідчить про те, що більшість студентів переживають одночасно як позитивні, так і негативні емоції. Проте, все ж переважають емоції невизначеності, що є цілком виправдано в умовах сучасної безпекової ситуації в країні.

Для статистичної перевірки було проведено χ^2 -тест з метою оцінити, чи частота вибору емоцій тривоги та розгубленості статистично відрізняється від рівномірного розподілу серед усіх можливих емоцій ($\chi^2 = 166.06$, $p < 0.001$). Оскільки р-значення набагато менше стандартного рівня 0.05, можна зробити висновок, що різниця є статистично значущою. Це означає, що кількість згадувань тривоги та розгубленості значно перевищує те, що можна було б очікувати за випадкового вибору емоцій. Таким чином, нульова гіпотеза (H0) відхиляється, а гіпотеза H1 підтверджується: студенти_ки НаУКМА справді найчастіше відчують тривогу та розгубленість, коли думають про майбутнє України.

В процесі проведених мною у 2024 році інтерв'ю, респонденти першого року навчання зазначили про відчуття розгубленості та тривоги щодо майбутнього:

«Але я не знаю як воно все обернеться, варіантів дуже багато як і чинників впливу» (Респондент 7, ФІ);

«Невизначеності багато, адже багато чого залежить не від мене самого. Дуже важко щось передбачити. Дуже багато людей були неготові до вторгнення, до того, що їм доведеться воювати. Дуже багато людей

непередбачали, що війна буде такою довгою. Дуже багато факторів залежить не від мене, а від якоїсь політики. Невизначеності зараз дуже багато, і значно більше аніж її було у 21-ому році» (Респондент 3, ФОЗ).

Респонденти також згадували відчуття страху як на початку повномасштабного вторгнення, так і через два роки після нього, що підтверджує Н1 :

«Ніхто не очікував, що це все так буде швидко. Опанував дійсно страх, страх от що це таке» (Респондент 1, ФПрН).

Порівнюючи дані результати зі звітом дослідження Фонду «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва «Війна, мир, перемога, майбутнє», чий інструмент був використаний у даному, можна помітити, що вони дещо відрізняються. Думаючи про майбутнє країни у 2023 році українці переважно відчували надію (59%), тривогу (42%) та оптимізм (33%). Натомість у 2025 році опитані мною студенти частіше відчують розгубленість (48%). Це може бути спричинено як і віковими особливостями моєї вибірки, так і зменшенням впевненості у майбутньому в 2025 році.

З метою глибшого розуміння чинників, що впливають на емоційне сприйняття студентами майбутнього України, було проведено кореляційний аналіз за допомогою коефіцієнта Спірмена між віком респондентів, їхньою факультетською приналежністю та виявленими емоціями. Аналіз показав, що з віком респондентів слабо зростає ймовірність відчувати песимізм ($\rho = 0.14$) та тривогу ($\rho = 0.13$). Інші емоції продемонстрували дуже низький або відсутній зв'язок із віком, що підтверджує відносну однорідність емоційного фону в межах вікових змін.

Щодо факультетської приналежності, було зафіксовано помірний зв'язок, а саме студенти факультету соціальних наук і соціальних технологій (ФСНСТ)

дещо частіше обирали емоції тривоги ($\rho = 0.21$), надії ($\rho = 0.16$) та розгубленості ($\rho = 0.15$), що може бути пов'язано із вищою залученістю студентів під час навчання до суспільно-політичної проблематики.

Незважаючи на наявність кореляцій, варто зауважити, що всі виявлені зв'язки залишаються слабкими за величиною, що обмежує можливість формулювання причинно-наслідкових висновків. Це дозволяє припустити, що особисті характеристики студента можуть певною мірою впливати на його емоційне ставлення до безпекового майбутнього України, проте ключову роль відіграють інші чинники.

2.2.2 Безпекові загрози майбутнього у сприйнятті студентства НаУКМА

З метою виявлення актуальних безпекових загроз у сприйнятті студентства НаУКМА респондентам було запропоновано обрати до п'яти варіантів небезпек, які, на їхню думку, будуть найреалістичнішими у найближчі місяці. Загалом, до найбільш поширених загроз респонденти віднесли як внутрішні проблеми, так і зовнішні (див. Таблиця 2.3)

Таблиця 2.3

Описові статистики щодо п'яти найпоширеніших безпекових загроз серед опитаних респондентів

Безпекова загроза	Відсоток від загальної кількості (%)
Масові обстріли українських міст	56,6
Новий наступ російських військ	52,6
Припинення військової підтримки з боку Заходу	45,1
Припинення економічної підтримки з боку Заходу	39,3
Корупція в органах влади	38,7

Таким чином, серед респондентів переважають загрози, пов'язані з війною як у її «гарячій» фазі (обстріли, наступ), так і в геополітичному аспекті (військова та економічна підтримка з боку партнерів). Проте, доволі високий рівень занепокоєння внутрішніми викликами, такими як корупція в органах влади, наприклад, вказує на інституційну вразливість та на фокус не лише зовнішній, а й внутрішній. Така особливість характерна для країн, які перебувають у стані затяжної війни.

Аналіз інтерв'ю зі студентами першого року навчання дозволяє підтвердити кількісні результати та доповнити їх. Зокрема, обстріли серед опитаних вважалися найбільшою загрозою, зважаючи на постійне емоційне напруження, яке вони спричиняють:

«Складно думати про щось інше, не про війну, коли над нами така екзистенційна загроза нависає» (Респондент 3, ФЕН);

«Ця війна не про погляди, не про інтереси, а про виживання» (Респондент 2, ФСНСТ).

Значна частина респондентів також озвучувала стурбованість зниженням обсягів міжнародної підтримки, як економічної, так і військової:

«Ми залежні від підтримки західних партнерів, я думаю, її обсяги можуть зменшитися...» (Респондент 5, ФЕН).

«Тут важливо здійснити поправку на вибори у США... якщо до влади прийде Трамп, то від нього можна очікувати що-завгодно» (Респондент 6, ФГН).

Результати аналізу кількісного опитування показали, що середнє зважене значення за твердженням «Захід НЕ буде довго підтримувати Україну» становить 3,21 ($\sigma = 0,93$). Це свідчить про помірний рівень песимізму у сприйнятті міжнародної підтримки серед студентської аудиторії. Інверсія шкали

була застосована для забезпечення уніфікованої інтерпретації: більші значення відповідають вищому рівню згоди з критичним твердженням.

Згідно з гіпотезою дефіциту, висловленою Р. Інглхартом (Inglehart), коли людина постає перед загрозою свого існування, вона надає пріоритет матеріалістичним цінностям. Проте, коли вона знаходиться у стані безпеки, вона має змогу приділяти увагу постматеріалістичним цінностям (2018, с. 14). Респонденти в інтерв'ю зазначали, що на початку повномасштабного вторгнення вони думали лише про власні потреби, а саме про пошук житла, їжі та ліків. А про майбутнє вони майже не замислювалися:

«Чесно, таких думок навіть не було взагалі, там про майбутнє якесь. Просто було страшно, що все окунують, заберуть» (Респондент 7, ФІ);
«Уявлень не було, бо загалом були питання такі більш егоїстичні, щоб знайти житло, адже я з території, яка тоді була майже окупована, з Харкова. Я просто хотіла влаштувати своє життя» (Респондент 4, ФПвН).

Проте, станом на березень 2025 року, страх щодо втрати житла або ж їжі серед опитаних студентів є найменш поширеним (11% та 2,3% відповідно). Найпоширенішими загрозами для родини респондентів на найближчий час є загроза життю та здоров'ю внаслідок ведення бойових дій (41,6%) та мобілізація одного з членів сім'ї (39,3%). У межах даного дослідження було висунуто гіпотезу про те, що респонденти чоловічої статі частіше, ніж жінки, вказують мобілізацію як одну з найбільш актуальних проблем для своєї родини у найближчий час. Отже, у межах перевірки гіпотези H2 — *«Респонденти чоловічої статі частіше, ніж жінки, вказують мобілізацію як одну з найбільш актуальних проблем для своєї родини у найближчий час»* — було введено також нульову гіпотезу (H0): *«Між респондентами чоловічої та жіночої статі немає суттєвої різниці у частоті згадування мобілізації як загрози»*.

Аналіз розподілу відповідей продемонстрував, що серед респондентів чоловічої статі 44,9% зазначили мобілізацію як одну з актуальних загроз для їх сімей. Натомість серед респонденток цей показник становив 37,7%. Таким чином, спостерігається різниця у 7,2 відсотків між опитаними студентами чоловіками та жінками, що може свідчити про вищий рівень тривожності чоловіків стосовно можливості мобілізації когось із їх рідних.

Для з'ясування, чи є ця різниця статистично значущою, було проведено аналіз із застосуванням χ^2 -критерій Пірсона. За результатами тестування, значення χ^2 становило 2,069 при р-значенні 0,3555. Отже, отримане р-значення перевищує критичний рівень $\alpha = 0,05$, що не дає підстав стверджувати альтернативну гіпотезу H_2 . Це означає, що в межах цієї вибірки неможливо з достатнім рівнем статистичної впевненості стверджувати про наявність сталого зв'язку між статтю респондента та згадуванням можливості мобілізації одного з членів сім'ї як однієї із загроз в найближчому майбутньому.

Проте, якісні емпіричні дані, зібрані навесні 2024 року, вказують на тенденцію до більшого занепокоєння мобілізацією серед чоловіків:

«Зараз я, якщо хочу залишатися в Україні, то ти не можеш ніяк не бути залученим у військову справу. Таке життя. Тепер так не можна, ми маємо постійно бути готовими» (Респондент 6, ФГН);

«Після бакалаврату чи магістратури я хочу стати резервістом української армії» (Респондент 5, ФЕН).

Підвищена чутливість до загрози мобілізації серед чоловіків є цілком обґрунтованою в контексті чинного законодавства України. Як засвідчують попередні дослідження, гендерні відмінності у сприйнятті загроз є характерними для воєнного періоду: жінки частіше фокусуються на соціально-економічних ризиках, тоді як чоловіки — на воєнних загрозах, що прямо пов'язані з їх особистою безпекою (Kulczycki & Windzio, 2022; Koos & Laajala, 2023). Таким

чином, попри те, що статистично значущої різниці не зафіксовано, можна споглядати наявність тенденції до гендерного розмежування у сприйнятті ризику мобілізації.

2.2.3 Віра студентів НаУКМА у перемогу України в російсько-українській війні

Рівень віри у перемогу України у війні проти Російської Федерації залишається високим серед студентської молоді. За результатами опитування, повну впевненість у перемозі висловили 62 респонденти, ще 58 — "скоріше вірять", що в сукупності становить 69% від загальної кількості опитаних (див. Рисунок 2). Це свідчить про домінування оптимістичного настрою, однак і про помітний рівень сумнівів, які можуть бути зумовлені тривалим характером війни, втратою віри у підтримку Заходу або економічними труднощами.

Водночас, середнє зважене значення за твердженням «Україні буде важко досягти повної перемоги, бо Росія має більше економічних і людських ресурсів» склало 2,3 ($\sigma = 0,86$). Це може свідчити про наявність певного стратегічного оптимізму серед респондентів, які в середньому не погоджуються з визначальним впливом асиметрії ресурсів.

Щодо очікуваного часу настання перемоги, переважна частина респондентів, які вірять в перемогу України, називають період до 5 років (57%), що свідчить про реалістичну, але не надто віддалену перспективу завершення війни на користь України.

Під час інтерв'ю face-to-face студенти також зазначали про часовий проміжок до покращення ситуації у орієнтовно 2-5 років:

Тобто я не вірю, що війна закінчиться за один рік (Респондент 3, ФОЗ).

Я так враховую, що на відбудову це два роки. І якщо нам допомагатимуть інші країни відбудовувати ті міста, то Україна просто засіяє (Респондент 1, ФПРН).

■ Так ■ Скоріше так ■ Скоріше ні ■ Ні ■ Важко відповісти

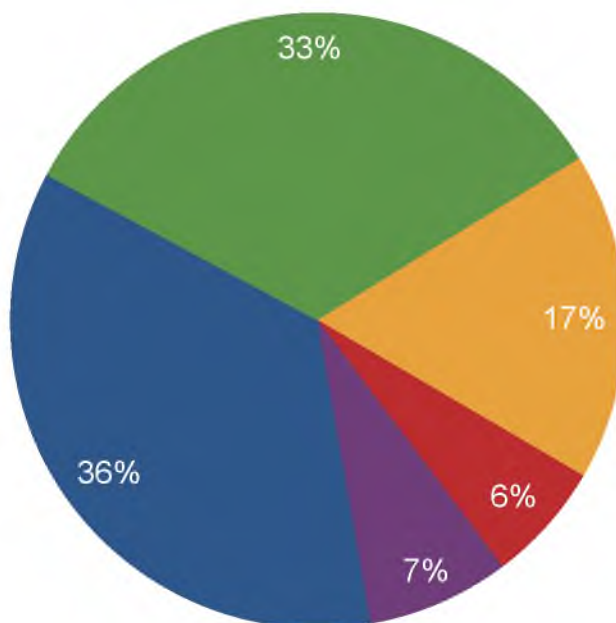

Рис. 2.1 Описова статистика віри студентів НаУКМА в перемогу України в російсько-українській війні

Цей феномен частково пояснюється концепцією адаптації до невизначеності, яку досліджували, зокрема, у військовій соціології. Наприклад, у дослідженнях Чарльза Москоса (Moskos), присвячених внутрішньому стану американських солдатів у В'єтнамі, було описано як затяжний характер конфлікту призводив до поступової втрати віри в близький кінець війни (1970, с. 112). Аналогічно, Баррі Шварц (Schwartz) описував у ширшому контексті, як тривале відтермінування бажаного результату змушує людину коригувати свої очікування в бік песимізму (Schwartz, 2004, с. 94).

В українському контексті дану тенденцію демонструють результати загальнонаціональних опитувань соціологічної групи «Рейтинг», проведених

протягом 2022-2024 років. На кінець 2022 року зазначається, що в перші місяці повномасштабного вторгнення більшість українців вірили в перемогу вже до кінця року, натомість надалі з кожним роком зростала кількість респондентів, які вважали, що війна триватиме ще кілька років. Такі результати свідчать про ефект колективної адаптації до довготривалої загрози, а також про роль моральної втоми — тобто поступового емоційного виснаження, яке змінює горизонти очікування (Кармазіна, 2022, с. 74). Усе це дозволяє припустити, що в умовах тривалої війни домінує не стільки песимізм, скільки стратегічний реалізм, що формується під впливом досвіду, інформаційного середовища та соціального обміну у громадах.

Водночас, ставлення до стратегії завершення війни демонструє поділ думок: майже половина респондентів не погоджуються з твердженням, що припинення бойових дій зараз важливіше, аніж ризиковане продовження заради кращих умов (46,2%). Тобто вони орієнтовані на перемогу як досягнення справедливих результатів, а не просто припинення насильства. Це узгоджується із думкою більшості респондентів щодо того, що Україна вже понесла великі втрати, тож мир, який не відповідає вимогам нашої сторони, є неприйнятним (48%).

Натомість під час інтерв'ювання респондентам було складніше сформулювати свої очікування щодо перемоги України. Можливо, це було спричинено відсутністю варіантів відповіді або ж попереднім теоретизуванням щодо загального майбутнього країни та ретроспективи у минуле:

Мені б хотілося вірити, що війна закінчиться, але зараз є таке відчуття, що вона не закінчиться ніколи. Я морально готуюся до того, що нам як суспільству, і мені як індивіду доведеться жити із нею (Респондент 3, ФОЗ).

Я розумію, що наврядчи цей збройний конфлікт завершиться через рік (Респондент 2, ФСНСТ).

Бачення самої перемоги є досить різноманітним серед опитаних, однак більшість пов'язують її із відновленням територіальної цілісності країни, проте станом на різні часові проміжки (див. Таблиця 2.4).

Ці результати вказують на складність і багатовимірність уявлення про перемогу, яка вбирає в себе як територіальні, політичні, так і безпекові аспекти. Це свідчить про те, що поняття перемоги має як "максималістський", так і «компромісний» виміри серед опитаних студентів НаУКМА. Цей спектр позицій відображає не лише різний рівень політичного реалізму, а й на рефлексію молоді щодо питання війни та бажаної перемоги.

Таблиця 2.4

Описові статистики щодо показника перемоги Україні в російсько-українській війні

Показник перемоги	Відсоток від загальної кількості (%)
Вигнання російських військ з усієї території України та відновлення кордонів станом на січень 2014 року	27.6
Вигнання російських військ за лінію станом на 23 лютого 2022 (ОРДЛО і Крим лишаються окупованими)	25.9
Припинення бойових дій, навіть якщо російська армія втримається на територіях, які наразі є окупованими (Херсонщина, Запорізька область, Донбас, Крим)	14.1
Знищення російської армії та сприяння повстанню/розпаду всередині Росії	11.8
Вигнання російських військ за лінію державного кордону, в тому числі на Донбасі (Крим лишається окупованим)	9.4

У вересні 2024 року Razumkov Centre повідомив, що 38% населення України вважають за перемогу вигнання російських військ з усієї території України та

відновлення кордонів станом на січень 2014 року, а 17,5% — знищення російської армії та сприяння повстанню або розпаду всередині Росії.

У лютому 2025 року рівень віри в перемогу становив 74%, при цьому 30% опитаних вважають за перемогу вигнання окупантів з територій, захоплених після 24 лютого 2022 року, навіть якщо Крим і частина Донбасу залишаться тимчасово окупованими. Такий зсув у сприйнятті перемоги свідчить про адаптацію суспільної свідомості до тривалої війни, а також про прагнення до досяжного миру, що виявляється у готовності до компромісів, які ще рік тому були б категорично неприйнятними.

Варто відзначити, що бачення перемоги в студентському середовищі НаУКМА загалом співвідноситься із загальними тенденціями серед населення України. Проте, молодь демонструє вищий рівень максимальних очікувань щодо перемоги — наприклад, більший відсоток студентів, порівняно із загальним населенням, вважає повернення всіх територій станом на січень 2014 року обов'язковою умовою перемоги. Це можна пояснити як вищим рівнем політичної суб'єктності серед молоді, так і впливом освітнього середовища, яке формує критичне мислення та має вплив на національну ідентичність.

Також значна частина респондентів вважає, що переговори з Російською Федерацією можливі лише з обмеженою метою, зокрема для звільнення полонених і заручників. Водночас велика частка респондентів допускають переговори тільки після повного звільнення територій України. Натомість 21% респондентів підтримують переговори навіть зараз (див. Таблиця 2.5). Ці дані свідчать про збереження жорсткої позиції, але не радикального бачення компромісу, адже переважна частина студентства вважає переговори допустимими, але в обмежених або чітко окреслених умовах.

Таблиця 2.5

Описові статистики умов, за яких можливі переговори України з Росією

Умови	Відсоток від загальної кількості
Переговори про мир з Росією можливі зараз, але тільки з метою звільнення полонених і заручників	36.4
Переговори про мир з Росією можливі тільки після звільнення всіх українських територій	23.1
Переговори про мир можливі навіть зараз	21.4
Переговори про мир з Росією взагалі неможливі	12.1
Важко відповісти	6.9

У питанні безпеки більшість респондентів вбачає найкращою її гарантією — вступ України до НАТО (30%). Ще 28% опитаних респондентів вважають достатньою альтернативою цьому угоду про стратегічну оборонну співпрацю з окремими країнами НАТО, що свідчить про відкритість студентства до можливої міжнародної інтеграції в майбутньому. Тим часом 29 респондентів віддають перевагу власним силам і оборонній промисловості, а 28 — нейтральному статусу за міжнародних гарантій, що вказує на наявність неінтеграційних стратегій у частини молоді.

Останнє підтверджують і результати інтерв'ювання студентів першого курсу НаУКМА. Деякі респонденти згадували, що розраховувати в майбутньому варто виключно на себе та на свої сили і не бути залежними від жодної зі сторін:

Ніякий старший брат нам не прийде і не допоможе. Ніякі "братя слов'яни" не підставлять своє плече. Так, є певні технчні момент, як боєприпаси від Америки [...] (Респондент 6, ФГН).

Ідеальною стратегією буде на найближчі 5 років саме українізація і максимально відокремитися від російського. І взагалі не шукати в комусь старших братів, ні в Польщі, ні в Литві, нікому. Ми повинні опиратися на себе (Респондент 2, ФСНСТ).

Ставлення до можливої мирної угоди з поступкою частини територій як умови досягнення стабільного миру виявилось дуже неоднозначним. Повністю підтримали таку угоду 41 респондент, ще 64 — "скоріше так", що разом становить 60%. Тобто приблизно 40% студентів не готові прийняти компромісний мир, навіть за умови тривалого захисту і стабільності. Це свідчить про усвідомлення студентством складності досягнення повної перемоги у короткостроковій перспективі.

Ці результати відповідають даним загальнонаціональних досліджень, зокрема від Razumkov Centre. Станом на вересень 2024 38% українців не готові приймати жодних компромісів щодо територій, тоді як близько 50% допускають "болючі компроміси" в обмін на мир та безпеку. Це свідчить про наявність спільної структури мислення серед респондентів обох опитувань, тобто більшість готові до стратегічного компромісу, але тільки за умов гарантованої безпеки та справедливих домовленостей.

Ці кількісні висновки посилюються якісними даними з напівструктурованих інтерв'ю. У висловлюваннях студентів помітна тривога щодо затяжності війни, що формує реалістичні або помірковано песимістичні очікування щодо її завершення:

Я не вірю, що війна закінчиться за один рік. Я гадаю, що, на жаль, ще більше військових буде мобілізовано, ще більше з них загине (Респондент 3, ФОЗ).

Водночас відчувається прагнення до досяжного миру, що проявляється як у бажанні перемоги, так і у готовності адаптуватися до нових реалій:

Мені хочеться вірити, що ми пристосуємося. Через п'ять років ми точно станемо більш стабільні, в усіх планах (Респондент 4, ФПвН).

Чимало респондентів наголошували також на необхідності вступу до НАТО або принаймні гарантованої оборонної підтримки від міжнародних партнерів:

«Ну і коли Україна вистояла після вторгнення, з'явилося бачення, що ми станемо повноправними гравцями на міжнародній арені» (Респондент 4, ФПвН).

Загалом, напівструктуровані інтерв'ю демонструють, що студенти не лише розмірковують над сценаріями завершення війни, але й аналізують глибші структурні виклики — безпеку, міжнародну інтеграцію, соціальну згуртованість і роль кожного в майбутньому держави. Це підтверджує висновок про комплексний характер сприйняття перемоги і миру, в якому поєднуються раціональність, емоційна вразливість і громадянська відповідальність.

У межах перевірки гіпотези H3 — «Більшість студентів_ок НаУКМА планують будувати своє майбутнє життя в Україні» — було введено також нульову гіпотезу (H0): «Більшість студентів_ок НаУКМА не планують будувати своє майбутнє життя в Україні». Для перевірки цієї гіпотези було проаналізовано відповіді на запитання анкети: «*Чи плануєте Ви будувати своє майбутнє життя в Україні?*». Розподіл відповідей серед респондентів представлений у Таблиці 2.6.

Як видно з Таблиці 2.6, 77% респондентів надали позитивну відповідь на запитання щодо планів залишатися в Україні ("так" або "скоріше так"). Натомість негативно налаштованих респондентів значно менше — лише 14,5% (сукупно "ні" та "скоріше ні"). Для перевірки статистичної значущості цього розподілу було застосовано одновибірковий Z-тест для пропорцій, який дозволяє оцінити,

чи перевищує спостережувана частка певної ознаки (у даному випадку — готовність залишитися в Україні) умовно встановлений граничний рівень 50%.

Таблиця 2.6

Описові статистики щодо планів респондентів на життя в Україні

Варіант відповіді	Кількість	Частка (%)
Так	76	44.0%
Скоріше так	57	33.0%
Скоріше ні	19	11.0%
Ні	6	3.5%

У процесі перевірки було враховано загальну кількість респондентів та емпіричну частку тих, хто планує своє життя в Україні. Розрахована частка студентів_ок НаУКМА, які планують будувати своє майбутнє життя в Україні, становить 77,8% і є статистично значущо більшою за 50% ($p < 0.001$). Таким чином, отримані емпіричні дані дозволяють з високою ймовірністю відхилити нульову гіпотезу та підтвердити гіпотезу Н3: студенти НаУКМА дійсно мають намір будувати своє майбутнє життя в Україні.

Кількісні результати доповнено якісним аналізом інтерв'ю зі студентами першого року навчання. Їхні висловлювання свідчать, що намір залишатися в Україні ґрунтується не лише на моральних чи емоційних мотивах, а й на прагматичних уявленнях про самореалізацію, цінності та внесок у відбудову держави:

«Я здобуваю освіту і планую професійно реалізовуватися в Україні. Планую створити сім'ю. Я залишилася в Україні і планую свою професійну діяльність. Це мій внесок у майбутнє» (Респондентка 2, ФСНСТ).

Дехто з респондентів наголошує на потребі в культурному та мовному середовищі, що сформувалися в Україні після 2022 року:

«Мені подобається, коли виходиш на вулицю, а люди говорять українською. Це вже не зміниться» (Респондентка 4, ФПВН).

Водночас низка учасників інтерв'ю висловлює занепокоєння демографічною кризою, еміграцією та обмеженими можливостями для професійного розвитку, що може стати бар'єром для реалізації планів:

«Мені тривожно щодо відтоку людей. Багато знайомих будують своє життя не в Україні. Тому я сумніваюся іноді» (Респондентка 2, ФСНСТ).

Отже, попри існування об'єктивних ризиків і викликів, переважна частина студентської молоді НаУКМА має усвідомлений намір залишатися в Україні та долучатися до її розбудови у професійній, соціальній та громадянській сферах.

Згідно з дослідженням Razumkov Centre (2024), 64% молоді у віці 18–29 років заявили, що бажають реалізовувати себе саме в Україні, і лише 19% — планують емігрувати. У той же час, дослідження аналітичного центру Cedos (2023) зазначає, що основними факторами, які спонукають молодь залишитися, є особисті зв'язки, громадянська ідентичність, мовна приналежність та наявність перспектив розвитку у вибраній галузі.

Таким чином, на основі сукупного аналізу кількісних та якісних даних можна зробити висновок, що альтернативна гіпотеза НЗ підтверджується: більшість студентів НаУКМА планують будувати своє майбутнє життя саме в Україні.

2.3 Ставлення студентів НаУКМА 1-4 років навчання до сценаріїв потенційного майбутнього України

У дослідженні European Parliamentary Research Service у 2023 році було створено сітку сценаріїв-кадрувань, яка була використана у даному дослідженні. Ця сітка складалася із двох осей: рівень небезпеки українсько-російських відносин у довгостроковій перспективі та рівень інтеграції України та ЄС у довгостроковій перспективі. В результаті було створено чотири сценарії: справедлива стабільність, друга холодна війна, заморожений конфлікт та

спустошена Європа. Таким чином респонденти даного дослідження мали змогу оцінити ймовірність кожного з цих сценаріїв у майбутньому за шкалою від 1 до 10.

Загальний розподіл оцінок чотирьох запропонованих сценаріїв дозволяє простежити переважаючі уявлення студентства щодо потенційного розвитку подій в Україні. Найвищу середню оцінку отримав сценарій «Справедлива стабільність» ($M = 4.88$), що передбачає повну перемогу України, зміну режиму в Росії та інтеграцію до західних альянсів. Це свідчить про домінування уявлень, пов'язаних з бажаним ідеальним завершенням війни, попри реалістичну складність такого сценарію. Водночас сценарії «Заморожений конфлікт» ($M = 5.06$) та «Друга холодна війна» ($M = 5.09$) оцінювалися дещо вищими або на рівні, що вказує на сильну присутність песимістичних або обережних очікувань, пов'язаних із затягуванням війни, перманентною нестабільністю або геополітичним розподілом сил.

Найнижчу середню оцінку отримав сценарій «Спустошена Європа» ($M = 4.43$), який передбачає системну кризу континенту та відмову Заходу від підтримки України. Це може свідчити про невисоку поширеність тотального фаталізму серед респондентів, а також про збереження віри у здатність України вистояти за підтримки міжнародних партнерів, навіть у складних умовах.

Загалом розподіл оцінок дозволяє говорити про поєднання оптимізму і тривоги, характерне для молодіжного бачення майбутнього у воєнний час: від бажаних трансформаційних сценаріїв до вкорінених у реальність образів затяжної боротьби та напруженого очікування.

Перед перевіркою гіпотез було здійснено оцінку нормальності розподілу даних за допомогою критерію Шапіро–Уїлка. У всіх чотирьох випадках p -value були нижчими за 0.05 (для всіх сценаріїв $p < 0.001$), що свідчить про статистично

значуще відхилення розподілу від нормального. У зв'язку з цим для перевірки гіпотез використовувався непараметричний U-критерій Манна–Вітні, який є доцільним у разі порівняння двох незалежних вибірок із ненормальним розподілом.

Четвертою гіпотезою даного дослідження H_4 є те, що *студенти, які вірять у перемогу України у війні, частіше оцінюють сценарій «спустошена Європа» як більш імовірний*. Натомість нульовою гіпотезою H_0 є те, що *віра в перемогу України не впливає на оцінку сценарію «Спустошена Європа»*.

Сценарій «Спустошена Європа» характеризується найрадикальнішою версією української перемоги, що включає втручання НАТО в російсько-українську війну, розпад Росії та глибокі геополітичні зрушення. Аналіз за допомогою критерію Манна–Вітні показав наявність статистично значущої різниці між оцінками цього сценарію серед студентів, які вірять у перемогу України, та тих, хто має протилежну позицію ($U = 4004.5$, $p = 0.0013 < 0.05$). Коефіцієнт ефекту (r) = 0.246, що означає середню силу ефекту. Таким чином, нульову гіпотезу було відкинуто, і гіпотезу H_4 підтверджено.

Такий висновок узгоджується з результатами дослідження ідентичності молоді в умовах війни. Наприклад, Шульга (2023) підкреслює, що політична суб'єктність української молоді корелює з високими очікуваннями щодо трансформаційного майбутнього держави. Отриманий результат також добре поєднується із якісними інтерв'ю:

«Україна стане неймовірно сильною державою, бо люди будуть загартовані» (Респондент 1, ФПРН).

«Це лише перша війна. Будуть ще війни. Ми повинні бути готові»
(Респондент 6, ФГН).

Це свідчить про те, що віра студентів у перемогу поєднується з очікуванням глибоких трансформацій у структурі як держави, так і суспільства загалом. Відповідно, сценарій «Спустошена Європа» сприймається як не лише можливий, а й бажаний вектор розвитку подій. Зокрема, аналогічні спостереження зафіксовано у звітах Razumkov Centre. У їхньому дослідженні 2023 року зазначалося, що 52% громадян України очікують покращення економічної ситуації у країні в найближчі 2–3 роки, що демонструє високий рівень сподівань на позитивні зміни після перемоги. У порівнянні з попередніми хвилями дослідження ця цифра зросла, наприклад, у 2022 році таких було 43%. Тобто, після шоку початкових етапів війни виник запит не лише на тактичну перемогу, але й на стратегічну трансформацію країни.

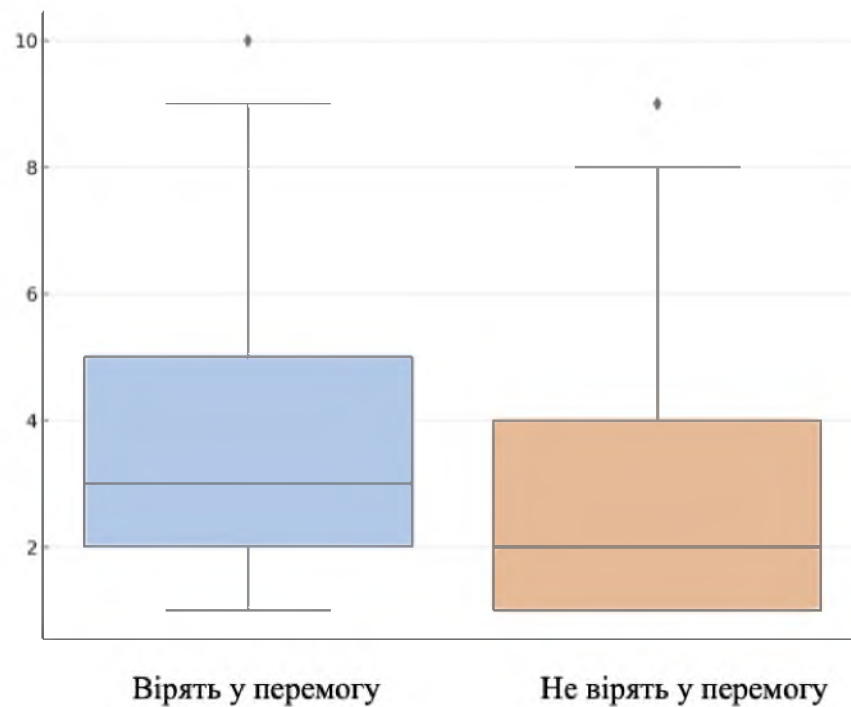

Рис. 2.2 Розподіл оцінок ймовірності сценарію «Спустошена Європа» за вірою в перемогу України

Втім, вже у вересні 2024 року відбулася помітна зміна тенденції — лише 30% респондентів зберігали очікування на покращення, тоді як 23% прогнозували погіршення, а ще 21,5% — вважали, що ситуація залишиться незмінною (Razumkov Centre, 2024). Це може свідчити про зростаючу фрустрацію у суспільстві, викликану затягуванням війни, невизначеністю у політичних рішеннях та обмеженою ефективністю реформ.

Таким чином, очікування глибоких структурних змін — як складова уявлення про перемогу — є характерною рисою суспільної свідомості не лише серед студентської молоді, але й ширшої вибірки населення. Це дозволяє розглядати сценарій «Спустошена Європа» не як маргінальний або фантастичний, а як цілком логічну проекцію бажаної майбутньої реальності для певних груп населення.

П'ята гіпотеза H5 даного дослідження пов'язана із сценарієм «Замороженого конфлікту». А саме те, що *студенти, які не планують залишатися жити в Україні, оцінюють сценарій «Заморожений конфлікт» вище, ніж ті, хто планує залишитися*. Натомість нульовою гіпотезою H0 є те, що *намір залишатися в Україні не пов'язаний з оцінкою сценарію «Заморожений конфлікт»*.

Сценарій «Заморожений конфлікт» передбачає тривале збереження конфлікту в статусі-кво з частковою міжнародною присутністю, обмеженою підтримкою Заходу та поступками з боку України. Для перевірки гіпотези було відібрано відповіді на запитання щодо життєвих планів в Україні та відповідну шкальну оцінку одного з чотирьох сценаріїв майбутнього. На основі відповідей респондентів була створена дихотомічна змінна: ті, хто обрав відповіді «Так» або «Скоріше так», були зараховані до групи, що планує залишитися ($n = 132$), а респонденти з відповідями «Ні» або «Скоріше ні» — до групи, що не планує залишатися ($n = 25$).

Середнє значення оцінки сценарію «Заморожений конфлікт» виявилось вищим у групі респондентів, які не планують залишатися в Україні – 5.60, порівняно з 4.95 у групі тих, хто планує залишитися. Стандартне відхилення також було подібним (2.25 і 2.20 відповідно), що свідчить про схожий рівень варіативності оцінок у двох групах.

Таблиця 2.7

Описові статистики оцінки сценарію «Заморожений конфлікт» серед респондентів які планують та не планують будувати життя в Україні

Плани на життя в Україні	Кількість респондентів	Середня оцінка сценарію «Заморожений конфлікт»	Медіана
Планують залишитися	132	4.95	5.0
Не планують залишатися	25	5.6	5.0

Для статистичної перевірки було проведено тест Шапіро-Уїлка на нормальність розподілу в обох групах. У жодній з них розподіл не відповідав нормальному ($p < 0.05$), тож було застосовано непараметричний критерій Манна-Вітні. Результати тесту вказали на відсутність статистично значущої різниці між оцінками двох груп ($U = 1912.0$, $p = 0.103$).

Таким чином, хоча й спостерігається певна тенденція до вищої оцінки «Замороженого конфлікту» серед тих, хто не планує залишатися в Україні, ця різниця не є статистично значущою. Це дає підстави не відхиляти нульову гіпотезу та зробити висновок, що емпірично підтвердити зв'язок між оцінкою сценарію «Заморожений конфлікт» і планами респондентів щодо життя в Україні не вдалося.

Тим не менш, у якісних інтерв'ю респонденти з еміграційними намірами частіше акцентують увагу на негативних прогнозах:

«Через те що багато людей виїхало, [...] якась така загальна сила спала»
(Респондент 3, ФОЗ);
«Сценарій замороження [...] спричинить відтік населення, особливо чоловіків» (Респондент 5, ФЕН).

Це узгоджується з висновками досліджень аналітичного центру CEDOS, у яких зазначено, що міграційні настрої молоді пов'язані із втратою впевненості у здатності держави гарантувати безпеку, розвиток та соціальні гарантії. Як підкреслюється у звіті:

«У респондентів, які декларують наміри еміграції, частіше простежується уявлення про майбутнє як про нестабільне, непередбачуване і таке, що не пов'язане з персональною самореалізацією в Україні» (CEDOS, 2023, с. 27).

Крім того, автори вказують на розрив між громадянською відповідальністю та життєвими орієнтаціями респондентів, оскільки навіть ті, хто бере участь у волонтерських ініціативах, можуть одночасно розглядати можливість виїзду з країни (CEDOS, 2023, с. 30). Це підтверджує складність молодіжних уявлень про майбутнє, які часто коливаються між оптимістичними ціннісними деклараціями та песимістичними загальними очікуваннями.

Таким чином, навіть за умови статистичної невизначеності, варто зазначити про виявлену тенденцію, що може в подальшому теоретично осмислюватися та емпірично досліджуватися.

Останньою гіпотезою Н₆ даного дослідження є те, що *студенти молодших курсів (1–2) частіше оцінюють сценарій «Справедлива стабільність» як більш імовірний, ніж студенти старших курсів (3–4)*. Натомість нульовою гіпотезою Н₀ є те, що *рівень навчання студентів не впливає на оцінку сценарію «Справедлива стабільність»*. Дана гіпотеза пов'язується з тим, що молодші

студенти, ще не занурені у вибір професійної чи еміграційної траєкторії, можуть утримувати більш оптимістичні уявлення про перспективи держави.

Аналіз відповідей респондентів засвідчив дещо вищі середні оцінки сценарію серед студентів молодших курсів аніж серед старших (див. Таблиця 2.8).

Таблиця 2.8

Описові статистики сценарію «Справедлива стабільність» серед студентів молодших та старших років навчання

Роки навчання	Кількість респондентів	Середня оцінка сценарію «Справедлива стабільність»	Медіана
1-2	97	5.14	5.0
3-4	74	4.53	5.0

Перед проведенням порівняння груп було здійснено перевірку нормальності розподілу оцінок у кожній з груп за допомогою тесту Шапіро-Уїлка. В обох випадках було виявлено відхилення від нормального розподілу: молодші курси: $W = 0.965$, $p = 0.012$; старші курси: $W = 0.945$, $p = 0.003$.

У зв'язку з цим для перевірки гіпотези було використано непараметричний критерій Манна-Вітні, що не потребує нормальності. Результати вказали на значення $U = 4106.5$ при $p = 0.052$, що наближається до статистичної значущості ($\alpha = 0.05$), але не дозволяє остаточно відхилити нульову гіпотезу. Це дає підстави говорити про виразну тенденцію до відмінності у сприйнятті стабільного майбутнього, що потребує додаткового вивчення в ширшій вибірці.

Ця різниця може бути пояснена з позицій теорії життєвого шляху, яка стверджує, що соціальні уявлення формуються під впливом вікових фаз, досвіду та історичного часу (Elder, 1998, с. 4). У контексті молодіжних досліджень також важливу роль відіграє концепція «emerging adulthood» як перехідної фази життя,

коли індивіди ще не прийняли остаточних рішень щодо своєї ролі у суспільстві, що зумовлює більшу відкритість до позитивних очікувань (Bunner, 2005, сс. 3-4). Окрім того, Вілкінсон (Wilkinson) наголошує на тому, що з віком молодь схильна переходити від великих національних наративів до більш індивідуалізованих і реалістичних оцінок соціальних процесів:

«Зі зростанням освітнього та професійного досвіду молодь частіше демонструє відчуття віддалення від великих наративів, натомість акцентуючи увагу на особистих або локальних стратегіях» (Wilkinson, 2006, с. 45).

Ці результати вказують на поступове формування когнітивної диференціації в уявленнях про майбутнє серед студентства, залежно від рівня академічного та життєвого досвіду, що становить потенційний напрям для подальших досліджень.

ВИСНОВКИ

У межах даного дослідження було здійснено аналіз уявлень студентів НаУКМА про безпекове майбутнє України в умовах війни та їх ставлення до можливих його сценаріїв. Задля досягнення мети дослідження було виконано низку поставлених завдань, що дозволило сформулювати кілька ключових висновків, що стосуються як теоретичних підходів у соціології майбутнього, так і особливостей сприйняття потенційних сценаріїв розвитку подій серед студентської молоді.

Аналіз літератури засвідчив, що у сучасній соціології майбутнє розглядається як множинність варіантів розвитку подій, а не як лінійний і визначений процес. Автори J. Beckert, L. Suckert, D. Bell та ін. наголошують на тому, що майбутнє є соціальним фактом, який формується у взаємодії індивідуальних дій індивідів та колективних уявлень про наступні події. Особливої уваги в сучасності набувають підходи, що трактують майбутнє через призму невизначеності. В умовах війни ці теоретичні орієнтації мають особливу вагу, адже саме в ситуаціях радикальної невизначеності люди прагнуть осмислити майбутнє як простір можливостей, ризиків і стратегій виживання.

Було також виявлено, що сценарне планування є одним з провідних методів аналізу майбутнього в умовах невизначеності. Як показали праці L. Börjeson, N. Davis та інших дослідників, сценарії дозволяють не лише моделювати альтернативні можливості, а й формувати проактивні стратегії дій у відповідь на можливі виклики. У роботі було проаналізовано структуру різних типів сценаріїв (прогнозні, дослідницькі, нормативні), так і їх роль у мобілізації суспільних ресурсів. Особливу увагу приділено тому, що сценарне мислення активно використовується у безпекових дослідженнях, зокрема в контексті прогнозування наслідків тривалих збройних конфліктів.

Результати проробленого кількісного опитування показали, що найбільш поширеними емоціями при роздумах про майбутнє є тривога та розгубленість.

Серед основних безпекових загроз студенти називали продовження бойових дій, зниження міжнародної підтримки та інституційні проблеми всередині країни. Проте, попри домінування тривожних настроїв, значна частина студентства демонструє збереження надії на позитивний розвиток подій та бажання будувати власне майбутнє в Україні. Важливим висновком є те, що уявлення студентів формуються під впливом як зовнішніх факторів (війна, міжнародна політика), так і внутрішніх (особисті стратегії самореалізації, відчуття громадянської відповідальності).

Було також проаналізовано чотири сценарії розвитку російсько-української війни протягом наступних 10 років, запропоновані European Parliamentary Research Service. Найвищу середню оцінку отримав сценарій «справедливої стабільності», що свідчить про домінування бажаних образів перемоги та відновлення. Водночас високі оцінки сценаріїв «замороженого конфлікту» та «другої холодної війни» вказують на реалістичне усвідомлення складності та тривалості конфлікту. Емпіричний аналіз гіпотез продемонстрував, що віра у перемогу корелює з більшою ймовірністю оцінювання радикальних сценаріїв (зокрема сценарію «спустошеної Європи»), тоді як еміграційні настрої пов'язані з песимістичнішими очікуваннями («заморожений конфлікт»). Також було виявлено тенденцію, що студенти молодших курсів демонструють дещо оптимістичніший погляд на можливість досягнення стабільного миру. Усі ці знахідки були підкріплені даними з напівструктурованих інтерв'ю, проведених у 2024 році зі студентами НаУКМА 1 року навчання.

Підсумовуючи, результати дослідження щодо уявлень про безпекове майбутнє України студентами НаУКМА демонструють складну та багаторівневу картину сприйняття цього майбутнього. Їхні уявлення поєднують тривогу і надію, прагматизм і стратегічний оптимізм, готовність до адаптації та віру в можливість змін. Це свідчить про високу соціальну рефлексивність студентської молоді, а також про важливість врахування її поглядів у процесах формування стратегій розвитку України в умовах тривалої невизначеності. Результати дослідження

підтверджують, що вивчення уявлень молоді про майбутнє є важливим для розуміння соціальних змін, планування безпекової політики та прогнозування суспільних трансформацій у постконфліктний період.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Благодійний фонд «Клуб Добродіїв». (2023). *Підлітки та їхнє життя під час війни.* <https://dobrodiy.club/wp-content/uploads/2023/03/doslidzhennya-pidlitky-ta-yihnye-zhyttya-pid-chas-vijny-nastroyi-czinnosti-majbutnye.pdf>
- Германович, О. (2010). *Уявлення про минуле, сучасне та майбутнє у студентів з різним типом нервової системи.* Інститут психології, історії та соціології.
- Захаров, К. (2009). *Соціальні уявлення студентів психологів про політичне майбутнє України.* Дніпро: Інститут соціальної та політичної психології МАПН України.
- Кармазіна, М. (2022). Українське суспільство в умовах війни: емоційна динаміка і зміни очікувань. *Український соціологічний журнал*, 1(3), 70–78.
- Київський міжнародний інститут соціології. (2023). Всеукраїнське опитування громадської думки «Омнібус». <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1348&page=1>
- Кривцова, І. (2007). Механізм еволюції правових систем: Теоретико-методологічна конструкція. *Актуальні проблеми держави і права*, 454–460.
- Резнік, О. (2023, 8 червня). Вибір українців між свободою та безпекою під час війни. <https://dif.org.ua/article/oleksandr-reznik-vibir-ukraintsiv-mizh-svobodoyu-ta-bezpekoju-pid-chas-viyni>
- Стратегія воєнної безпеки України*, Рішення (2021) (Україна). <https://www.president.gov.ua/documents/1212021-37661>
- Сухорильський, П., & Сухорильська, І. (2018). Основні етапи розвитку футурології та її завдання в умовах сучасного світу. *Науково-теоретичний альманах "Грані"*, 21(3), 116–123. doi:10.15421/10.15421/171847
- Суший, О. (2023). *Психологічне забезпечення прогнозування соціальних процесів.* Кропивницький: Інститут соціальної та політичної психології НАПН України https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/735170/1/Sushyi_K-mono_2023.pdf.
- Шульга, М. (2023). Молодь і національна ідентичність: поствоєнний вимір. *Аналітична записка УІСД*, 12–13.

- American Sociological Association. (2018). *Code of Ethics*.
<https://www.asanet.org/wp-content/uploads/asa-code-of-ethics.pdf>
- Amsler, S., & Facer, K. (2017). Introduction to 'learning the future otherwise: Emerging approaches to critical anticipation in education'. *Futures*, 94, 1–5. doi:10.1016/j.futures.2017.09.004
- Ahir, Hites, Bloom, Nick & Furceri. (2025) *World Uncertainty Index for Ukraine*. FRED, Federal Reserve Bank of St. Louis; <https://fred.stlouisfed.org/series/WUIUKR>.
- Beale, M. (2024). *Scenario planning: Developing pictures of the future*. <https://www.itonics-innovation.com/blog/scenario-planning>
- Beckert, J., & Suckert, L. (2020). The future as a social fact. The analysis of perceptions of the future in sociology. *Poetics*. doi:10.1016/j.poetic.2020.101499
- Bell, D. (1967). Notes on the Post-Industrial Society. *The Public Interest*, (6), 24–35. https://www.nationalaffairs.com/public_interest/detail/notes-on-the-post-industrial-society-i
- Börjesson, L., Höjer, M., Dreborg, K. H., Ekvall, T., & Finnveden, G. (2006). Scenario types and techniques: towards a user's guide. *Futures*, 38(7), 723–739.
- Bynner, J. (2005). Rethinking the youth phase of the life-course: The case for emerging adulthood? *Journal of Youth Studies*, 8(4), 367–384. <https://doi.org/10.1080/13676260500431628>
- CEDOS (2023). *Освітні та еміграційні очікування української молоді після повномасштабного вторгнення*.
- CEDOS. (2023). *Молодь і війна: сприйняття, стратегії, очікування*. <https://cedos.org.ua>
- Chakraborty, I., & Maity, P. (2020). COVID-19 outbreak: Migration, effects on society, global environment and prevention. *Science of the Total Environment*, 728. doi:10.1016/j.scitotenv.2020.138882
- Chateauraynaud, F. (2012). Des prises sur le futur. *Retour sur la société du risque – Actes du colloque de Cerisy*.

- Dator, J. (2009). Alternative futures at the Manoa School. *Journal of Futures Studies*, 14(2), 1—18.
- Davis, N. (2015, 19 серпня). 4 scenarios for the future of civil society. <https://www.weforum.org/stories/2015/08/4-scenarios-for-the-future-of-civil-society/>
- Diaz-Plaja, R.E., & Polchar, J. (2023). Don't fight the future, decideit! NATO Review <https://www.nato.int/docu/review/articles/2023/12/13/dont-fight-the-future-decide-it/index.html>
- Dzhereliuk, I. O. (2018). Scenario approach to the justification of management decisions on the systemic provision of anti-crisis sustainability of tourist enterprises. *Problems of Systemic Approach in the Economy*. doi:10.32782/2520-2200/2018-4-10
- Elder, G. H. Jr. (1998). The life course as developmental theory. *Child Development*, 69(1), 1–12. <https://doi.org/10.2307/1132065>
- European Commission. (2022). EU Youth Report 2022. https://ec.europa.eu/info/publications/eu-youth-report-2022_en
- Ferreira, C. M., & Serpa, S. (2021). Future anticipation in sociology. *Science Insights*, 39(1), 333–341. doi:10.15354/si.21.re229
- Field, A. (2018). *Discovering Statistics Using IBM SPSS Statistics* (5th ed.). Sage.
- Fink, A., & Siebe, A. (2011). *Handbuch Zukunftsmanagement: Werkzeuge der strategischen Planung und Früherkennung*. Campus-Verl.
- Groves, C., & Adam, B. (2007). *Future matters: Action, knowledge, ethics*. BRILL.
- Heger, T., & Rohrbeck, R. (2012). Strategic foresight for collaborative exploration of new business fields. *Technological Forecasting and Social Change*, 79(5), 819–831. doi:10.1016/j.techfore.2011.11.003
- Hofstede, Geert. (1991). *Cultures and Organizations: Software of the Mind: Intercultural Cooperation and Its Importance for Survival*, McGraw-Hill Publishing Co.
- Institute of Sociology, NAS of Ukraine. (2022). Ukrainian Society in the Conditions of War: Trends and Prospects. <https://i-soc.com.ua>

- KIIS (Kyiv International Institute of Sociology). (2023). Public Opinion of Ukrainians: War, Victory and Future. <https://kiis.com.ua>
- Kosow, H., & Gaßner, R. (2008). *Methods of future and scenario analysis. overview, assessment, and selection criteria*. Bonn: German Development Institute. Взято з https://www.idos-research.de/uploads/media/Studies_39.2008.pdf
- Lough, J. (2024). *Four scenarios for the end of the war in Ukraine*. Chatham House.
- Moskos, C. (1970). *The American Enlisted Man: The Rank and File in Today's Military*. New York: Russell Sage Foundation.
- Oleksenko, R., & Harbar, H. (2023). Modern social and cultural values in the era of randomness and unpredictability. *Humanities Studies*, 94(17), 60–71. doi:10.32782/hst-2023-17-94-07
- Pekar, V. (2024). Main Scenarios of Ukraine's Future. Ukrainian World Congress. <https://www.ukrainianworldcongress.org/main-scenarios-of-ukraines-future-valerii-pekar/>
- Poast, P. (2023). Prediction in international relations is hard, sometimes: A commentary on tetlock et al. (2023). *Futures & Foresight Science*. doi:10.1002/ffo2.171
- Razumkov Centre. (2022). NATIONAL POLL: UKRAINE AT WAR. https://ratinggroup.ua/en/research/ukraine/obschenacionalnyy_opros_ukraina_v_usloviyah_voyny_1_marta_2022.html
- Razumkov Centre. (2023). Ukrainian Citizens 'Assessments of the War and the Country's Future. <https://razumkov.org.ua>
- Schwartz, P. (1996). *The Art of the Long View: Planning for the Future in an Uncertain World*. Currency.
- Schwartz, B. (2004). *The Paradox of Choice: Why More Is Less*. New York: Harper Perennial.
- Siebe, A. (2018). *Die Zukunft vorausdenken und gestalten*. Berlin, Heidelberg: Springer Berlin Heidelberg.
- Simon, S., & Boswinkel, R. (2024). *Ukraine Futures: Scenario Planning and Strategic Outlook*. CSDS.

- Taleb, N. (2007). *The black swan: The impact of the highly improbable*. New York: Random House.
- Ukraine s role and place in the future european and euro-atlantic security systems*. (2022). Kyiv: Razumkor Centre. https://razumkov.org.ua/images/2022/11/16/2022_SUNGUROVSKY_01.pdf
- UNEP. (2002). *GEO 3 Global Environment Outlook 3: Past, Present and Future Perspectives*, Chapter 4, 2002–2032, Nairobi, Kenya.
- Walsh, S. (2025). *The incredible, world-altering black swan events that could upend life in 2025*. <https://www.politico.com/news/magazine/2025/01/03/15-unpredictable-scenarios-for-2025-00196309>
- Wilkinson A, Eidinow E (2008) *Evolving practices in environmental scenarios: a new scenario typology*. *Environ Res Lett* 3
- Wilkinson, H. (2006). *No Turning Back: Generational Change and the Future of Britain*. London: Demos.

**Опитувальник «Безпекове майбутнє України:
потенційні сценарії розвитку подій»**

Вітаю!

Мене звати Софія, я студентка 4 р.н. спеціальності "соціологія" у НаУКМА. У рамках своєї дипломної роботи я працюю над дослідженням, яке стосується уявлень студентів НаУКМА про безпекове майбутнє України.

Для цього прошу вас пройти дане опитування, яке займе у вас 8-10 хвилин.

Опитування є повністю анонімним та конфіденційним, зібрані дані будуть оброблені та опубліковані в узагальненому вигляді. Тому прошу вас бути чесними та щирими у відповідях.

Якщо виникнуть якісь запитання, можете звертатися до мене :

sofia.hriazon@ukma.edu.ua

Загальні уявлення про майбутнє України

1. Які почуття виникають у Вас, коли Ви думаєте про майбутнє України?

ДЕКІЛЬКА ВАРІАНТІВ

- Оптимізм
- Байдужість
- Радість
- Безвихідь
- Упевненість
- Розгубленість
- Задоволеність
- Песимізм

- Надія
- Тривога
- Інтерес
- Страх
- Інше
- Важко відповісти

2. Які безпекові загрози будуть найбільш актуальними для Вас у найближчі місяці? ДО 5-ТИ ВІДПОВІДЕЙ

- Відключення електро-, тепло- чи водо- постачання через російські обстріли
- Дефіцит продовольства, ліків інших найважливіших товарів для життя
- Забруднення довкілля
- Загострення політичного протистояння всередині країни
- Кібератаки, припинення роботи інтернет-послуг
- Корупція в органах влади
- Новий наступ російських військ
- Масові обстріли українських міст
- Поширення небезпечних хвороб, епідемії
- Припинення економічної підтримки з боку Заходу
- Припинення військової підтримки з боку Заходу
- Спроби влади обмежити права і свободи громадян
- Різке зростання цін на необхідні товари
- Застосування ядерної зброї з боку Росії
- Інше
- Важко відповісти

3. З яким із наступних двох тверджень Ви згодні більшою мірою?

- Я хотів_ла би аби війна закінчилася найближчим часом будь-якою ціною
- Я готовий_а погодитися з продовженням війни, якщо це потрібно для перемоги
- Важко відповісти

4-6. Ви згодні чи не згодні з наступними твердженнями:

4. Україна зможе вистояти навіть у разі тривалої війни з Росією

- Згоден_на
- Скоріше згоден_на
- Скоріше не згоден_на
- Не згоден_на
- Важко відповісти

5. Захід НЕ буде довго підтримувати Україну

- Згоден_на
- Скоріше згоден_на
- Скоріше не згоден_на
- Не згоден_на
- Важко відповісти

6. Україні буде важко досягти повної перемоги, бо Росія має більше економічних і людських ресурсів

- Згоден_на
- Скоріше згоден_на

- Скоріше не згоден_на
- Не згоден_на
- Важко відповісти

7. Які проблеми є і будуть актуальними для Вашої родини найближчим часом?

ДЕКІЛЬКА ВАРІАНТІВ

- Втрата джерел доходу
- Втрата доступу до житла
- Втрата роботи/бізнесу
- Голод
- Загроза життю та здоров'ю внаслідок ведення бойових дій
- Зростання злочинності
- Мобілізація одного з членів родини
- Недоступність якісного/належного лікування чи медичної допомоги
- Неможливість знайти роботу
- Погана екологія (забруднене повітря, вода) у місці проживання
- Погіршення умов праці на робочому місці
- Розлука з членами родини
- Інше
- Нічого з вище перерахованого
- Важко відповісти

8. Чи вірите Ви у перемогу України у війні проти Російської Федерації?

- Так
- Скоріше так
- Скоріше ні

- Ні
- Важко відповісти

9. Як Ви вважаєте, коли настане ця перемога? **СЕРЕД РЕСПОНДЕНТІВ, ЯКІ ВІРЯТЬ У ПЕРЕМОГУ УКРАЇНИ**

- Настане до кінця цього року
- Настане через 1-2 роки
- Настане через 3-5 років
- Настане не раніше ніж за 5 років
- Настане більш ніж через 5 років
- Важко відповісти
- Я обрав_ла "не вірю в перемогу»

10. Якщо так, тоді яку ситуацію Ви особисто розглядатимете як перемогу у війні? **СЕРЕД РЕСПОНДЕНТІВ, ЯКІ ВІРЯТЬ У ПЕРЕМОГУ УКРАЇНИ, ОДНА ВІДПОВІДЬ**

- Припинення бойових дій, навіть якщо російська армія втримається на територіях, які наразі є окупованими (Херсонщина, Запорізька область, Донбас, Крим)
- Вигнання російських військ за лінію станом на 23 лютого 2022 (ОРДЛО і Крим лишаються окупованими)
- Вигнання російських військ за лінію державного кордону, втому числі на Донбасі (Крим лишається окупованим)
- Вигнання російських військ з усієї території України та відновлення кордонів станом на січень 2014 року
- Знищення російської армії та сприяння повстанню/розпаду всередині Росії
- Важко відповісти

- Я обрав_ла "не вірю в перемогу»

11. З наведеного нижче переліку оберіть, будь ласка, ті, які особисто Вас переконують у перемозі України? ДЕКІЛЬКА ВАРІАНТІВ

- Звільнення українських територій у кордонах станом на 1991 рік
- Повернення усіх українських полонених та депортованих
- Знищення російської армії
- Усунення Путіна від влади
- Розпад Росії чи початок громадянської війни в Росії
- Укладення мирної угоди про завершення війни
- Покарання російських воєнних злочинців
- Важко відповісти

12-13. Оберіть, будь ласка, одне з тверджень, яке найбільше відповідає Вашим поглядам:

12.

- Припинення бойових дій і повне завершення війни допустиме, навіть якщо частина українських територій залишиться окупованою
- Припинення бойових дій і повне завершення війни НЕ допустиме, якщо частина українських територій залишиться окупованою
- Не згоден_на з обома твердженнями
- Важко відповісти

13.

- Ми зазнали великих втрат і можемо втратити ще більше людей, тому варто йти на переговори про припинення війни

- Ми вже понесли великі втрати, тож мир, який не відповідає нашим вимогам, є неприйнятним
- Не згоден_на з обома твердженнями
- Важко відповісти

14. Оберіть, будь ласка, одне з тверджень, яке найбільше відповідає Вашим поглядам: **ОДНА ВІДПОВІДЬ**

- Заради миру варто йти на будь-які компроміси
- Заради миру можна йти на компроміси, але не на всі
- Війна може припинитися лише у разі перемоги
- Важко відповісти

15-17. Ви згодні чи не згодні з наступними твердженнями:

15. Припинення війни зараз важливіше, ніж ризиковане продовження бойових дій заради кращих умов для нашої держави

- Згоден_на
- Скоріше згоден_на
- Скоріше не згоден_на
- Не згоден_на
- Важко відповісти

16. Чим довше триватиме ця війна, тим менше шансів, що вона закінчиться на умовах України

- Згоден_на
- Скоріше згоден_на
- Скоріше не згоден_на

- Не згоден_на
- Важко відповісти

17. Війна може припинитись лише у разі вступу України в НАТО

- Згоден_на
- Скоріше згоден_на
- Скоріше не згоден_на
- Не згоден_на
- Важко відповісти

18-22. Що, на Вашу думку, має робити політичне та військове керівництво України у разі якщо...: ОДНА ВІДПОВІДЬ

18. Економічна ситуація в країні буде стрімко погіршуватися

- Продовжувати війну, незважаючи ні на що
- Намагатися заморозити конфлікт, але не робити поступок Росії
- Почати переговори з Росією задля припинення війни
- Важко відповісти

19. Кількість жертв як серед українських військових, так і серед цивільних буде стрімко зростати

- Продовжувати війну, незважаючи ні на що
- Намагатися заморозити конфлікт, але не робити поступок Росії
- Почати переговори з Росією задля припинення війни
- Важко відповісти

20. Протягом цього року ситуація на фронті не зміниться в гірший чи кращий бік

- Продовжувати війну, незважаючи ні на що
- Намагатися заморозити конфлікт, але не робити поступок Росії
- Почати переговори з Росією задля припинення війни
- Важко відповісти

21. Військова допомога з боку західних держав зменшиться чи припиниться

- Продовжувати війну, незважаючи ні на що
- Намагатися заморозити конфлікт, але не робити поступок Росії
- Почати переговори з Росією задля припинення війни
- Важко відповісти

22. Економічна допомога з боку західних держав зменшиться чи припиниться

- Продовжувати війну, незважаючи ні на що
- Намагатися заморозити конфлікт, але не робити поступок Росії
- Почати переговори з Росією задля припинення війни
- Важко відповісти

23. За яких умов, на Вашу думку, можливі переговори з Росією про припинення війни? ОДНА ВІДПОВІДЬ

- Переговори про мир можливі навіть зараз
- Переговори про мир з Росією можливі зараз, але тільки з метою звільнення полонених і заручників
- Переговори про мир з Росією можливі тільки після звільнення всіх українських територій
- Переговори про мир з Росією взагалі неможливі

- Важко відповісти

24-26. Уявимо, що Росія висуває низку вимог до України в обмін на припинення агресії, Скажіть, наскільки для Вас особисто є прийнятними наступні вимоги:

24. Визнання окупованих територій України частиною Російської Федерації

- Повністю прийнятним
- Скоріше прийнятним
- Скоріше неприйнятним
- Повністю неприйнятним
- Важко відповісти

25. Відмова від вступу в НАТО

- Повністю прийнятним
- Скоріше прийнятним
- Скоріше неприйнятним
- Повністю неприйнятним
- Важко відповісти

26. Відмова від вступу в Європейський Союз

- Повністю прийнятним
- Скоріше прийнятним
- Скоріше неприйнятним
- Повністю неприйнятним
- Важко відповісти

27. Який варіант гарантування безпеки був би, на Вашу думку, найкращий для України? ОДНА ВІДПОВІДЬ

- Вступ до НАТО
- Угоди про стратегічну оборонну співпрацю з кількома країнами - членами НАТО
- Нейтральний статус, забезпечений міжнародними гарантіями для суверенітету України
- Ставка виключно на власні сили та оборонну промисловість, без міжнародних гарантій
- Інше
- Важко відповісти

28. Чи підтримали б Ви вступ до НАТО у разі, якщо частина українських територій залишиться окупованою Росією?

- Так
- Скоріше так
- Скоріше ні
- Ні
- Важко відповісти

29. Чи підтримали б Ви мирну угоду, яка забезпечить тривалий мир і захист України від російської загрози навіть якщо частина територій залишаться під російською окупацією?

- Так
- Скоріше так
- Скоріше ні
- Ні

- Важко відповісти

30. Чи плануєте Ви будувати своє майбутнє життя в Україні?

- Так

- Скоріше так

- Скоріше ні

- Ні

- Важко відповісти

Сценарне бачення безпекового майбутнього України

31. Чи вірите ви у наведений сценарій безпекового майбутнього України через 10 років:

1) Справедлива стабільність

1. Сильна підтримка України від ЄС та США

2. Україна відвоює всю територію 1991 року

3. Новий, кооперативний російський режим приймає всеосяжний мирний договір (територія, репарації, військові злочини) в обмін на кінець санкцій та на економічну реінтеграцію

4. Китай та Туреччина балансують відносини з Україною та Росією

5. Зміна режиму в Білорусі

1 (взагалі не вірю).....10 (вірю, що так буде)

2) Друга холодна війна

1. Постійна підтримка України від ЄС та США

2. Фронт залишається незмінним, Росія закріплює нові території, захоплені в Україні, за новою залізною завісою

3. Триває автократичний російський режим
4. Китай покращує стосунки з Росією; Туреччина залишається близьким союзником НАТО
5. Білорусь все більше інтегрується з Росією

1 (взагалі не вірю).....10 (вірю, що так буде)

3) Заморожений конфлікт

1. Обмежена підтримка ЄС та США для України
2. Виснажені Росія та Україна домовляються про компроміси: створення «республіки Донбас», частково з присутністю ООН та частково російських військ; вибори на Донбасі і в Криму через 10 років; нейтралітет для України
3. Напівкооперативний російський режим виживає і фокусується на внутрішньому відновленні
4. Китай балансує відносини з Росією та Україною, Туреччина виступає посередником
5. Білорусь відходить від протекторату Росії

1 (взагалі не вірю).....10 (вірю, що так буде)

4) Спустошена Європа

1. Сильна підтримка ЄС та США для України
2. Україна відвойовує території, провокуючи ядерну ескалацію, що вводить НАТО у війну
3. Росія розпадається на автономні частини
4. Китай підтримує новий стан Росії, а Туреччина стає сильним союзником НАТО
5. Громадянська війна в Білорусі

1 (взагалі не вірю).....10 (вірю, що так буде)

Соціально-демографічні характеристики

32. Ваша стать:

- Жіноча
- Чоловіча
- Інше

33. Ваш вік: (відкрите питання)

34. Ваш факультет:

- ФГН
- ФЕН
- ФОЗ
- ФСНСТ
- ФІ
- ФПвН
- ФПрН

35. Ваш курс навчання:

- 1
- 2
- 3
- 4

ДОДАТОК Б

Таблиця Б.1

Перелік респондентів та чинники їх відбору

№	Стать	Вік	Факультет	Місто проживання на момент вторгнення	Досвід проживання під окупацією	Плани щодо академ. мобільності	Досвід вимушеного внутрішнього або зовнішнього переміщення
1	Ж	18	ФПрН	Київ	Відсутній	Наявні	Відсутній
2	Ж	18	ФСНСТ	Київ	Відсутній	Наявні	Відсутній
3	Ч	19	ФОЗ	Львів	Відсутній	Відсутні	Відсутній
4	Ж	17	ФПвН	Харків	Відсутній	Наявні	Наявний
5	Ч	18	ФЕН	Київ	Наявний	Відсутні	Наявний
6	Ч	20	ФГН	Харків	Відсутній	Наявні	Наявний
7	Ж	18	ФІ	Вінниця	Відсутній	Відсутні	Наявний

ДОДАТОК В

Скринінгова анкета для участі у дослідженні (Google Forms)

Вітаю!

Мене звати Софія, я студентка 3 р.н. спеціальності соціологія у НаУКМА. Наразі я працюю над дослідженням, яке стосується уявлень студентів 1 р. Н. НаУКМА про майбутнє України.

Дана анкета буде використана для відбору респондентів для інтерв'ю, які орієнтовно займуть 40-50 хвилин та будуть проходити віддалено на платформі Zoom.

Інтерв'ю орієнтовно проходитимуть 7-15 березня, у будь-який зручний для Вас час.

Буду дуже вдячна за Ваш відгук!

1. Як Вас звати?
2. Ваша стать? (Чоловік / Жінка / Інше / Не хочу вказувати)
3. Скільки Вам повних років?
4. На якому факультеті Ви навчаєтеся?
5. Яка Ваша спеціальність?
6. Чи перебували Ви в Україні 24 лютого 2022 року під час повномасштабного вторгнення? (Так / Ні)
7. Чи доводилося Вам вимушено виїжджати закордон через повномасштабне вторгнення? (Так / Ні)
8. Чи доводилося Вам вимушено переміщатися в межах України? (Так / Ні)
9. Чи мали Ви досвід проживання під окупацією? (Так / Ні)
10. Чи брали Ви участь в академічній мобільності? (Так / Ні)
11. Чи плануєте Ви у майбутньому брати в ній участь? (Так / Ні)
12. Я даю згоду на обробку моїх персональних даних (Так / Ні)

Дякую за Ваші відповіді! Я з Вами зв'яжуся протягом трьох робочих днів.

Гайд для інтерв'ю

Дата проведення інтерв'ю:

Інтерв'юер: Грязон Софія

Тривалість:

Вступ:

Дякую, що погодилися взяти участь у даному дослідженні, присвяченому уявленням студентів НаУКМА про майбутнє України. Дане інтерв'ю дійсно допоможе у подальшому дослідженні даної тематики в розрізі повномасштабної війни. Нагадую, що наша розмова буде записана, проте запис буде використано виключно для подальшого транскрибування, а вся наша розмова залишиться конфіденційною. Тому Ви можете почувати себе вільно та ділитися усіма своїми думками щодо даної теми. Наше спілкування відбудеться у форматі діалогу, я буду задавати Вам загальні запитання та часом уточнюючі. Розмова орієнтовно займе годину.

Блок 1. Знайомство, уточнення попереднього досвіду та планів

- Розкажіть трішки про себе: як Вас звати? На якій спеціальності Ви навчаєтеся?
- Чи перебували Ви в Україні 24 лютого 2022 року під час повномасштабного вторгнення? Чи проживали Ви під окупацією?
- Чи доводилося Вам вимушено виїжджати закордон через повномасштабне вторгнення?
- Де Ви проживаєте зараз?
- Чи брали/плануєте брати участь у академічній мобільності?

- ЯКЩО ТАК, чому саме?

Блок 2. Уявлення про майбутнє (оцінка майбутнього, непередбаченість)

- Чи можете Ви згадати якими були Ваші уявлення про майбутнє України у 2021 році? А навесні 2022 року?
- На Вашу думку, чи змінилося Ваше ставлення до майбутнього за останній рік? ЯКЩО ТАК, то в чому саме? ЯКЩО НІ, то чому на Вашу думку змін не відбулося?
- ЯКЩО ТАК, На Вашу думку, чи можете Ви назвати конкретні події, які спричинили зміни в вашому сприйнятті майбутнього за останні рік?
- Яким Ви зараз уявляєте майбутнє України через один рік? Через 5 років?
- Як Ви думаєте, яка є ймовірність того, що майбутнє буде саме таким, як Ви його описали? Чи є у Вас ще якісь його варіанти?
- Як би Ви описали свій емоційний стан, думаючи про різні можливі сценарії майбутнього України? Якщо є конкретні сценарії, які Вас особливо турбують, чи до яких Ви ставитеся найбільш позитивно, будь ласка, поділіться ними.

Блок 3. Агентність щодо майбутнього

- На Вашу думку, від чого залежить майбутнє? Чи впливаєте Ви якимось чином на майбутнє України? Чи змінилися Ваші уявлення про те, як ви можете внести свій внесок у майбутнє країни?
- Що Ви можете зробити для майбутнього України зараз? Після закінчення університету? Чи є конкретні аспекти майбутнього, в яких ви відчуваєте, що Ваша участь може бути особливо корисною на даний момент та протягом року?

- Чи змінилися Ваші особисті плани на майбутнє після початку повномасштабного вторгнення?
- Яким (-ою) Ви уявляєте себе в майбутньому?
- Які конкретні кроки Ви вживаєте для особистого розвитку та підготовки до невизначеного майбутнього?
- Які знання та навички ви вважаєте необхідними для того, щоб підготуватися до майбутнього?
- Чи вважаєте Ви, що негаразди роблять нас сильнішими? Чи варто нам готуватися до них завчасно? ЯКЩО ТАК, то як саме?

Блок 4. Освітні траєкторії з огляду на очікуване майбутнє

- Як події, пов'язані із повномасштабним вторгненням, вплинули на Ваше бажання навчатися та отримувати освіту? Чи помітили Ви зміни у своїй мотивації щодо навчання? ЯКЩО ТАК, які саме зміни?
- Чи внесли Ви які-небудь зміни у своє освітнє планування через сучасний соціальний та політичний контекст? ЯКЩО ТАК, які саме?
- Чи вплинула війна на Ваше ставлення до певних предметів чи галузей навчання? Чи з'явилися у Вас нові освітні інтереси? Чи вплинуло це в подальшому на вибір Вами навчальної спеціальності?
- Чи змінилися Ваші освітні перспективи та ставлення до освіти загалом через сучасний контекст?
- Як Ви ставитеся до навчання поза аудиторією? Як змінилася Ваша мотивація для самостійного навчання через зміни в суспільстві?
- Чи стежите Ви за новими технологіями та трендами, які можуть вплинути на вашу галузь? ЯКЩО ТАК, то наведіть приклади.

Завершення

Дякую Вам за відповіді, було дуже цінно почути Вашу думку. На все добре!

ДОДАТОК Д

Таблиця Д.1

Аналітичні теми глибинних інтерв'ю із студентами НаУКМА Ір.н.

Кодування	Аналітичні теми	Цитати респондентів
Уявлення про майбутнє України та його оцінка студентами НаУКМА Ір.н.		
1 - позитивне бачення 2 - негативне бачення 3 - проблеми	Уявлення про майбутнє України у 2021 році та його оцінка	<p><i>Уявлення були відносно позитивними, відносно теперішнього. Оскільки уявлялося, що власне конфлікт буде замороженим, що та частина, неокуповані регіони зможуть продовжити розвиватися так як вони розвивалися до повномасштабного вторгнення. Відповідно було вельми позитивне уявлення (Респондент 3, ФОЗ).</i></p> <p><i>Загалом, дивлячись по динаміці розвитку до повномасштабного вторгнення, у мене були досить позитивні уявлення про майбутнє, багато різноманітних проєктів розвивалося (Респондент 4, ФПвН)</i></p> <p><i>У мене завжди було уявлення, що все буде розвиватися. І загалом цей розвиток був, з'являлися нові підприємства, все більше українізовували якість. Багато було на це законів. Вже десь у 2021 у мене було усвідомлення, що треба більше звертатися до чогось українського, до мови української. В той час я перейшла на українську, хоча до цього говорила російською. (Респондент 7, ФІ)</i></p> <p><i>Хотілося, щоб країна розвивалася, щоб студенти йшли на ту спеціальність, яка їм подобається, а не просто так, для диплому. Щоб вони горіли нею і далі розвивалися. Хотілося, щоб Україна докладала більше зусиль для того, щоб залишати людей в країні, щоб вони не виїжджали, щоб вони хотіли тут працювати і жити, а не відбувати. Хотілося б мати якусь надію у завтрашньому дні, щоб була хороша старість (Респондент 1, ФПрН).</i></p>

Кодування	Аналітичні тематики	Цитати респондентів
		<p><i>Уявлення були доволі печальними, тому що у нас був заморожений конфлікт. І якщо про долю Донбасу ще можна було щось думати, то про долю Криму, знаєте, це ситуація повного тупику. Це ситуація була, в якій ми могли лише реагувати на певні дії суперника, ми ніяк не могли самі увійти в Крим. Ми навіть не можемо взяти і звільнити Донецьк, адже це викличе обурення і негативну реакцію у цивілізованого світу. Тому було відчуття ступору та застою (Респондент 5, ФЕН).</i></p>
<p>1 - позитивне бачення 2 - негативне бачення 14 - тривалість війни та сценарії її завершення</p>	<p>Уявлення про майбутнє України через рік та його оцінка</p>	<p><i>Тобто я не вірю, що війна закінчиться за один рік. Я гадаю, що, на жаль, ще більше військових буде мобілізовано, ще більше з них загине. Я очікую на продовження конфлікту цього, що мобілізація буде активнішою. З іншого боку, я вважаю що цивільне життя, попри це все, буде ще більше відновлюватися. Все більше люди будуть звикатися із цією реальністю. Власне вже звикли, що дрони це нормально (Респондент 3, ФОЗ)</i></p> <p><i>Якщо війна закінчиться - Україні буде дуже складно відновлювати економічний потенціал. Якщо не закінчиться - люди вже наберуться терпіння, можливо стануть більш настійчіві до інших держав, щоб вони нам віддали щось. [...]</i></p> <p><i>Я думаю, що українцям вже набридне просто дивитися на це все, і ми вже реально будемо готуватися до контрнаступу. Ми і так готуємося, але воно буде ще сильніше йти. [...]</i></p> <p><i>Я дуже сподіваюся, що війна закінчиться, хоча прогнози дуже невтішні, але я сподіваюся (Респондент 1, ФПрН).</i></p> <p><i>Я розумію, що наврядчи цей зривний конфлікт завершиться через рік. Мені хочеться вірити, що наша ситуація на фронті не зміниться. [...]</i></p> <p><i>Дуже хочеться вірити, що буде контрнаступ, що ми почнемо відвойовувати ті території, які вже захоплені. [...]</i></p> <p><i>Щоб окупація не продовжувалася, і щоб про Україну на світовому рівні не забували (Респондент 2, ФСНСТ).</i></p>

Кодування	Аналітичні тематики	Цитати респондентів
		<p><i>На мою думку, чесно, не дуже позитивно, враховуючи не дуже позитивну динаміку як на фронті, так і в економічному житті зараз. Завжди після війн країни переживають певні кризи. Економічно буде складно, але якимось таким сильним депресняком я не відчуваю, насправді. [...] Тому не дуже позитивно, але і не прямо дуже негативно (Респондент 4, ФПвН).</i></p> <p><i>Я думаю, що через рік нічого не зміниться. Українізація продовжиться, всі будуть більше це підтримувати. Політичну сферу мені важко якимось передбачити, я не знаюся на цьому. Думаю культура і далі буде розвиватися, поширюватися. Економічно нам будуть допомагати, ми зможемо надалі розвиватися в сторону європейського контингенту (Респондент 7, ФІ).</i></p> <p><i>Перший сценарій це затяжна, кровопроливна війна, де жодна зі сторін не може прорвати фронт і досягти значних успіхів. Другий це замороження конфлікту. Ну із поточним станом лінії фронту. Ну і третій сценарій, це якщо раптом щось трапиться неочікуване і ми зможемо повернути собі усі території. З приводу економіки, то я не думаю, що щось катастрофічно зміниться. Звісно, ми залежні від підтримки західних партнерів, я думаю її обсяги можуть зменшитися, але не прямо фатально. [...] Плюс-мінус, думаю все буде непогано. Із демографічною проблемою, то можливо ми щось придумасмо. Можливо відродяться серед молоді сімейні цінності і вони почнуть народжувати від трьох дітей і більше. Із війною я теж думаю, що ми впораємося (Респондент 5, ФЕН).</i></p>

Кодування	Аналітичні теми	Цитати респондентів
		<p><i>Україна буде краще, зараз ми живемо в такому стані турбулентності, що тут один рік у війні йде за 10 звичайних років у мирі. Увесь той досвід, який ми мали переймати багато років ми усвідомили за рік. Ми тільки зараз оце все проходимо. Я думаю 24-ий рік буде кращим за 23-ий, а 25-ий буде кращим за 24-ий (Респондент 6, ФГН)</i></p>
<p>1 - позитивне бачення 2 - негативне бачення 14 - тривалість війни та сценарії її завершення 4 - українізація</p>	<p>Уявлення про майбутнє України через 5 років та його оцінка</p>	<p><i>Мені б хотілося вірити, що війна закінчиться, але зараз є таке відчуття, що вона не закінчиться ніколи. Я морально готуюся до того, що нам як суспільству, і мені як індивіду доведеться жити із нею (Респондент 3, ФОЗ).</i></p> <p><i>Я так вираховую, що на відбудову це два роки. І якщо нам допомагатимуть інші країни відбудовувати ті міста, то Україна просто засіяє. До неї захочуть люди з інших країн приїжджати, бо будуть нові заводи, нові фабрики, нові дослідження.[...] Тому коли Україна виграє, а вона точно виграє, то наша країна буде дуже апетитно виглядати. Що люди захочуть в неї приїжджати (Респондент 1, ФПрН).</i></p> <p><i>Незважаючи на те, чи буде перемога, чи ні, ми усі в будь-якому випадку пристосуємося. Але та, через п'ять років ми точно станемо більш стабільні, в усіх планах. І через 5 років це буде прям позитивний розвиток (Респондент 4, ФПвН).</i></p>

Кодування	Аналітичні теми	Цитати респондентів
		<p><i>Я вірю, що до того часу Україна відновить свою територіальну цілісність та суверенітет повністю, повернеться до кордонів 2013 року, із Кримом, Донбасом, і ми почнемо все відбудовувати: і міста, і економіку. І може ми станемо членами ЄС та НАТО. Хочеться вірити в таке. Ідеальною стратегією буде на найближчі 5 років саме українізація і максимально відокремитися від російського. [...] У нас є потенціал і ми маємо його втілювати. Розвиватися культурно, розвивати середній бізнес, малий бізнес. В політичному плані має бути урядова ініціатива підтримки української мови, більше аніж воно є зараз. Відокремлення від російського медіапростору. Щоб продюсувалися українські фільми. Маємо поширювати експорт аграрних культур, розвивати наш аграрний потенціал, який є найбільшим (Респондент 2, ФСНСТ)</i></p> <p><i>Після 24 лютого, я став все частіше очікувати песимістичних сценаріїв. До цього відчувалося, що це все просто неможливо. Зараз я намагаюся виходити більше з негативного варіанту. Щоб якщо все буде краще, до я був до цього готовий. Якщо все буде гірший, то я теж до цього буду готовий (Респондент 3, ФОЗ).</i></p> <p><i>Я оптимістично дивлюся на майбутнє. Можливо не так швидко, не за п'ять років, але рано чи пізно ми до цього дійдемо і щось поміняється (Респондент 7, ФІ).</i></p> <p><i>Ну тут різні сценарії знову ж таки. Найгірший сценарій, це якщо ми підемо на поступки, підемо на поступки у всьому. [...] Є також сценарій корейський, тобто немає перемир'я, є просто там зупинка зіткнень. Артилерія пострілює і все, і ми будемо по-трохи наростати, наростати, наростати. Можливо, у нас буде навіть азербайджанський сценарій. Можливо потім ми просто візьмемо і проломимо це все і повернемо за декілька днів. Але це така потрібна робота, я навіть не уявляю, що це треба проробити (Респондент 6, ФГН)</i></p>

Кодування	Аналітичні теми	Цитати респондентів
Крихкість України як системи в уявленнях студентів НаУКМА 1р.н.		
<p>15 - крихкість 2 - негативне бачення 3 - проблеми 6 - демографічна криза</p>	<p>Крихкість України як системи</p>	<p><i>Якщо відверто, то можливо це зробить Україну загалом сильнішою, але мені здається, що ми є слабкі як ніколи (Респондент 3, ФОЗ).</i></p>
		<p><i>Коли ми повернемо окуповані території, то нам буде дуже довго і дорого це все там відбудувувати (Респондент 2, ФСНСТ).</i></p>
		<p><i>Звісно, щодо населення, це зробило нас слабшими. Дуже велика кількість українців виїхала, це жінки, діти. Ми не знаємо які зараз втрати точні, але я думаю значно більші, аніж ті, які називають у ЗМІ. Також руйнування, захоплення територій. Тут ми точно зазнали ослаблення (Респондент 5, ФЕН).</i></p>
		<p><i>Завжди після війн країни переживають певні кризи (Респондент 4, ФПвН).</i></p>
<p>16 - антикрихкість</p>	<p>Антикрихкість України як системи</p>	<p><i>[...], але у будь-якому разі зараз ситуація краща, аніж навесні 2022 року і я думаю краща, аніж до повномасштабного вторгнення (Респондент 5, ФЕН).</i></p>
		<p><i>Україна буде краще, зараз ми живемо в такому стані турбулентності, що тут один рік у війні йде за 10 звичайних років у мирі. Увесь той досвід, який ми мали переймати багато років ми усвідомили за рік. Ми тільки зараз оце все проходимо. Я думаю 24-ий рік буде кращим за 23-ий, а 25-ий буде кращим за 24-ий (Респондент 6, ФГН).</i></p>
		<p><i>Стовідсотково негаразди нас зробили сильнішими, вже якось більше стало усвідомлення, як ми несприймали війну до 2022 року (Респондент 7, ФІ).</i></p>
		<p><i>Але з боку формування нації, політичного конструкту, то я думаю, що ми отримали дуже, боюся прозвучати цинічно, але хороший досвід, досвід ведення війни 21-ого століття (Респондент 5, ФЕН).</i></p>

Кодування	Аналітичні теми	Цитати респондентів
		<p><i>Мені здається, якби я залишилася закордоном, то в мене не було б такого позитивного емоційного фону, як він у мене є зараз. Це дуже парадоксально звучить, але мені подобається, коли виходжу на вулицю, а люди говорять українською мовою. Мені подобаються освітні проекти. Думаю, що далі це вже не зміниться (Респондент 4, ФПвН).</i></p> <p><i>Україна стане неймовірно сильною державою, бо люди будуть загартовані (Респондент 1, ФПрН).</i></p> <p><i>Тому та, з одного боку це підсилило імідж України на міжнародній арені, підсилило свідомість та патріотизм українців (Респондент 2, ФСНСТ).</i></p> <p><i>Ну і коли Україна вистояла після вторгнення, з'явилося бачення, що ми станемо повноправними гравцями на міжнародній арені (Респондент 4, ФПвН).</i></p> <p><i>Я вважаю, що зробила нас сильнішими. Що нас не вбиває - робить нас сильнішими. Якби не ця війна, то ми б напевно стали якоюсь Білоруссю. От яким був Зеленський у 2019 і яким став зараз. Це все завдяки опору українського народу. Завдяки, от я не знаю навіть як це описати, це просто вирій український піднявся і зніс оцю всю владу, підняв її і круте там (Респондент 6, ФГН).</i></p> <p><i>Загалом як суспільство, ми вирости і війна стала для нас кроком вперед, щоб зрозуміти, що зі світом і з нами не так (Респондент 4, ФПвН).</i></p> <p><i>Навіть можна сказати, що я бачу майбутнє, от я бачу майбутнє в цій країні. Раніше якось це все бачилося розмивчасто, але коли вже прижала війна, ти починаєш думати, що ти хочеш від цього життя. Починає формуватися розуміння себе як частини цієї держави (Респондент 1, ФПрН).</i></p> <p><i>Українці стануть сильнішими, будуть гордитися своїм паспортом. Це не просто паспорт, а це ознака (Респондент 1, ФПрН).</i></p>

Кодування	Аналітичні тематики	Цитати респондентів
2 - крихкоробність	Невразливість України як системи	<i>Але якось зараз немає відчуття, що війна сильно впливає на цивільне життя (Респондент 7, ФІ).</i>
		<i>Я думаю, що через рік нічого не зміниться (Респондент 7, ФІ).</i>
Війна та позиції України на фронті в уявленнях про майбутнє України студентів НаУКМА Ір.н. (думки про фронт, замороження конфлікту, спокій та набридання війни)		
13 - думки про війну 8 - контрнаступ	Бачення війни у майбутньому	<i>Мені хочеться вірити, що наша ситуація на фронті не зміниться. Що наші західні партнери, США, ЄС будуть нам далі допомагати. Дуже хочеться вірити, що буде контрнаступ, що ми почнемо відвойовувати ті території, які вже захоплені (Респондент 2, ФСНСТ).</i>
		<i>[...] кожен громадянин буде мобілізований у цю війну. Не тільки як військовий, а мобілізований в плані, що будь-яка твоя діяльність буде спрямована на оборону твоєї країни (Респондент 4, ФПвН).</i>
		<i>Так, я твердо вирішив для себе, що після бакалаврату чи магістратури я хочу стати резервістом української армії. Події в Бучі, Ізюмі, Маріуполі та в інших містах переконали мене, що я не хочу бачити такого беззаконня на теренах своєї держави (Респондент 5, ФЕН).</i>
		<i>Вони зможуть в будь-який момент почати знову. І ми їм будемо відповідати. Нам треба бути готовими до цього. Не буде такої теплої ванни. Ми ніколи не будемо такими як італійці, ніжитися під сонцем і думати про ідеали демократії. Ми будемо таким фронтиром, в стані фронтиру, який буде змагатися зі своїми внутрішніми противниками та зовнішніми, щоб зберегти свою державу (Респондент 6, ФГН).</i>
		<i>Я думаю, що українцям вже набридне просто дивитися на це все, і ми вже реально будемо готуватися до контрнаступу (Респондент 1, ФПрН).</i>
		<i>Проте, якщо у нас не буде переваг у військовому плані, то це звісно мене дуже підкосить (Респондент 4, ФПвН).</i>

Кодування	Аналітичні тематики	Цитати респондентів
13 - думки про війну 8 - контрнаступ	Думки про війну	<p><i>У мене дуже коливається ставлення до майбутнього, враховуючи ситуацію на фронті. З огляду на невдалий літній контрнаступ, для мене стало очевидно, що, мабуть, якщо ця війна нескоро закінчиться, то є навіть шанс, що вона, можливо, нашим дітям передасться, моїм дітям. [...] Мені важко назвати конкретні події [які впливають на майбутнє України], які не пов'язані із війною (Респондент 3, ФОЗ).</i></p>
		<p><i>Наприклад, зараз мене дуже цікавить сфера військового права, адже ця сфера в нас лише зараз почала розвиватися. Є багато юридичних проблем, які не врегульовані. Тому та, моє бачення мого майбутнього змінилося (Респондент 4, ФПвН).</i></p>
		<p><i>До повномасштабного вторгнення я ніяк не хотів пов'язувати себе із військом. Військо у нас завжди було недофінансоване. Ну от строкова служба, всі чоловіки її боялися. Зараз же ситуація змінилася, зараз я, якщо хочу залишатися в Україні, то ти не можеш ніяк не бути залученим у військову справу. Таке життя. Тепер так не можна, ми маємо постійно бути готовими (Респондент 6, ФГН).</i></p>
		<p><i>Я став більше звертати увагу, задумуватися над такими штуками як військова кафедра, здобуття якоїсь неформальної освіти чи формальної, яка буде пов'язана із військовою справою (Респондент 3, ФОЗ).</i></p>
		<p><i>Що багато військових помирає, цивільних помирає, ситуація на фронті засмучує (Респондент 2, ФСНСТ).</i></p>
		<p><i>На мою думку, чесно, не дуже позитивно, враховуючи не дуже позитивну динаміку як на фронті (Респондент 4, ФПвН).</i></p>
		<p><i>Звісно, думаю усіх українців трішки розчарувала наша невдала реалізація літнього контрнаступу (Респондент 5, ФЕН).</i></p>

Кодування	Аналітичні теми	Цитати респондентів
		<p><i>Мій емоційний стан дуже залежить від стану на фронті. Пам'ятаю, що на Новий рік взагалі не було настрою, адже здавалося, що все стоїть на місці, ніде немає руху вперед на фронті (Респондент 7, ФІ).</i></p>
18 - спокій та звикання	Бажання спокою та звикання до війни	<p><i>Бо буде від людей йти що ми хочемо чисте небо, ми не хочемо ракет, ми вже хочемо спокійно жити [...] поняття свободи постане перед українцями і всі захочуть її мати. Бо зараз цього немає через обстріли. (Респондент 1, ФПрН).</i></p> <p><i>Стосовно війни, то мені не хочеться про неї думати, взагалі (Респондент 3, ФОЗ).</i></p> <p><i>Бо от зараз ходиш по Києву, бачиш настрої людей, ніхто не хоче зараз воювати. Ніхто не налаштований на швидку допомогу. Всі вже просто хочуть відпочити, щоб вже "просто не стреляли" (Респондент 6, ФГН).</i></p> <p><i>Я не бачу себе активним громадянином, хочеться просто спокійно жити своє життя (Респондент 2, ФСНСТ).</i></p> <p><i>Це не популярна думка, бо всі люди адаптуються, усім людям хочеться емоційно розгрузитися (Респондент 4, ФПвН).</i></p> <p><i>Я уявляла студентське життя, що це постійно якась дія, якісь збирання. До цього, так сокріше і було, але зараз я не маю можливості це все спостерігати, бо через війну це все заборонено (Респондент 1, ФПрН).</i></p> <p><i>Народ розслабиться, це може спричинити знову початок активної фази (Респондент 5, ФЕН).</i></p> <p><i>Ми усі в будь-якому випадку пристосуємося. Але та, через п'ять років ми точно станемо більш стабільні, в усіх планах (Респондент 4, ФПвН).</i></p> <p><i>Ніхто не хоче помирати, ніхто не хоче йти на фронт (Респондент 2, ФСНСТ).</i></p> <p><i>Але якось зараз немає відчуття, що війна сильно впливає на цивільне життя (Респондент 7, ФІ).</i></p>

Кодування	Аналітичні теми	Цитати респондентів
		<p><i>Освіта ніби не допомагає вирішити ті питання, які повстають зараз, і відсовує їх на інший ешелон. В якомусь сенсі це демотивує (Респондент 6, ФГН).</i></p> <p><i>Власне вже звикли, що дрони це нормально (Респондент 3, ФОЗ).</i></p>
Невизначеність щодо майбутнього в уявленнях студентів НаУКМА Ір.н. (невизначеність)		
7 - невпевненість та невизначеність	Невизначеність щодо майбутнього	<p><i>Ніхто не очікував, що це все так буде швидко. Опанував дійсно страх, страх от що це таке (Респондент 1, ФПрН).</i></p> <p><i>Але, якщо говорити про Україну, то дуже багато залежить від зовнішніх факторів, які мені зараз важко передбачити (Респондент 3, ФОЗ).</i></p> <p><i>Але я не знаю як воно все обернеться, варіантів дуже багато як і чинників впливу (Респондент 7, ФІ).</i></p> <p><i>Я думаю, що нашому суспільству доведеться жити із цим тиском невизначеності досить тривалий час (Респондент 3, ФОЗ).</i></p> <p><i>Я не хочу будувати якісь довготривалі, чіткі плани. Бо можливо, життя так повернеться, що я взагалі буду працювати там моделлю, а не дипломатом, як я зараз планую і вчуся (Респондент 2, ФСНСТ).</i></p> <p><i>Дуже складно спрогнозувати. Залежить від того, чи закінчиться війна (Респондент 1, ФПрН).</i></p> <p><i>Робити якийсь передбачення це дуже небезпечно якимось, мені здається. Насправді варіацій може бути дуже багато і це залежить від кожної людини, яка зараз живе в цій країні, мені здається (Респондент 4, ФПвН).</i></p>

Кодування	Аналітичні теми	Цитати респондентів
		<p><i>Невизначеності багато, адже багато чого залежить не від мене самого. Дуже важко щось передбачити. Дуже багато людей були неготові до вторгнення, до того, що їм доведеться воювати. Дуже багато людей непередбачали, що війна буде такою довгою. Дуже багато факторів залежить не від мене, а від якоїсь політики. Невизначеності зараз дуже багато, і значно більше аніж її було у 21-ому році (Респондент 3, ФОЗ).</i></p> <p><i>До 2021, хотілося думати про відрізок там 5 років. Зараз про такі відрізки не хочеться думати, тут хочаб рік, два роки (Респондент 3, ФОЗ).</i></p> <p><i>З іншого боку я не впевнений, що за таких умов війни не відбулося б знову (Респондент 3, ФОЗ).</i></p> <p><i>Але я не думаю, що у Росії вистачить сил та амбіцій проковтнути Україну повністю та цілком, але, можливо, лівобережна Україна відколиться і стане окупованою. Можливо, Україна залишиться лише у західних областях. Можливо Київська, проте не знаю, чи залишать в такому сценарії вони Київ нам. Це все дуже складно передбачити, дуже (Респондент 2, ФСНСТ).</i></p> <p><i>Мені здається, що всі тоді було страшно. Ми не уявляли, що буде далі (Респондент 2, ФСНСТ).</i></p> <p><i>Тобто особисто мої настрої покращилися, але, мабуть як і зараз, якоїсь впевненості не відчувається у майбутньому (Респондент 3, ФОЗ).</i></p> <p><i>Раптом нас завтра ядерною зброєю бабахнуть і все. Ми не знаємо, що буде насправді. Як би цього не хотілося, може бути всіляке. (Респондент 2, ФСНСТ).</i></p> <p><i>Ну тут різні сценарії [майбутнього] знову ж таки (Респондент 6, ФГН).</i></p> <p><i>Зараз цієї певності немає, наприклад, з огляду на те, що я є військовозобов'язаним (Респондент 3, ФОЗ).</i></p>

Кодування	Аналітичні теми	Цитати респондентів
Агенти змін у майбутньому та бачення власної агентності студентів НаУКМА 1 р.н. (агентність, агенти зовнішні)		
<p>12 - агенти змін 3 - проблеми 9 - зв'язки із іншими країнами</p>	Агенти змін у майбутньому	<p><i>Не хочеться цього казати, але також від влади [залежить майбутнє], від того, що вона робить, від цього залежить як далі буде відбуватися взаємодія на міжнародному рівні. Навіть факт виборів президента у США дуже впливає на нас, бо у них там своя гра. ... як цей представник буде впливати на взаємодію нашу із міжнародною спільнотою, на зброю (Респондент 2, ФСНСТ).</i></p> <p><i>Мені хочеться вірити, що наша ситуація на фронті не зміниться. Що наші західні партнери, США, ЄС будуть нам далі допомагати (Респондент 2, ФСНСТ).</i></p> <p><i>Звісно, ми залежні від підтримки західних партнерів [...] (Респондент 5, ФЕН).</i></p> <p><i>Ті, хто волонтерять, це сто відсотків, вони дійсно допомагають Україні. Також бізнеси, які розвиваються та допомагають (Респондент 1, ФПрН).</i></p> <p><i>У 2021 році, для того щоб активно змінювати Україну потрібно було бути якимось чиновником або суперкрутим волонтером. Зараз більше потрібні люди, які готові робити щось на місці, тобто якісь дрібніші фахівці, які готові працювати тут і зараз, ане, наприклад, ставати якимось чиновником, щоб через 5-10 років щось змінити (Респондент 3, ФОЗ).</i></p> <p><i>Більше залежить від влади, куди вони нас направляють. Звісно, багато і від нас залежить, але більше від них все ж (Респондент 7, ФІ).</i></p> <p><i>Але якщо ти не політик, не якийсь чиновник, то ти мало на що можеш впливати (Респондент 5, ФЕН).</i></p>
<p>21 - власна агентність 13 - думки про війну</p>	Власна агентність щодо майбутнього	<p><i>Думаю, такий варіант підштовхне мене бути тією людиною, яка змінить ситуацію та Україну (Респондент 4, ФПвН)</i></p>

Кодування	Аналітичні тематики	Цитати респондентів
		<p><i>Я думаю, що саме я дуже опосередковано впливаю на глобальні процеси. Ну звісно там через волонтерську діяльність, через донати, через сплату податків, через навчання (Респондент 5, ФЕН).</i></p>
		<p><i>Від нас, тут вже більше питань немає. Ніякий старший брат нам не прийде і не допоможе. Ніякі "браття слов'яни" не підставлять своє плече. Так, є певні технічні моменти, як боєприпаси від Америки, але скільки б в тебе не було припасів, якщо не буде людей, то вони будуть безкорисні. Тобто ситуація залежить від нас. Консолідація, головне консолідація. Не оце, що зараз відбувається, а справжня консолідація навколо ідеї збереження суверенітету. Не про збереження там якогось ступеня автономності, як це було 100 років тому, а збереження держави, чого ще не було (Респондент 6, ФГН).</i></p>
		<p><i>Також, як студенту психології, мені було б цікаво спробувати себе в якості організатора проєктів для ветеранів. Ця тема вже на часі, і вона буде на часі досить тривалий час. І думаю це зможе покращити моє особисте життя, життя моїх рідних та суспільства загалом. Мабуть, щоб опосередковано допомагати, то це просто далі навчатися, продовжувати жити в Україні, платити податки і це вже невеличкий внесок для майбутнього України, аніж я поїхав закордон і жив би там (Респондент 3, ФОЗ).</i></p>
		<p><i>Після університету я якось не дуже думала про вплив на Україну. Просто думала працювати в якійсь компанії, і залишу такий же вплив як і зараз (Респондент 7, ФІ).</i></p>
		<p><i>Тобто, набиратися досвіду закордоном для того щоб щось впроваджувати в Україні, це основний план (Респондент 4, ФПвН)</i></p>
		<p><i>Навіть на початку війни я думала що от, вступаю на міжнародні відносини, буду відстоювати інтереси України, захищати її, відновлювати (Респондент 2, ФСНСТ).</i></p>

Кодування	Аналітичні тематики	Цитати респондентів
		<p><i>Я здобуваю освіту і планую професійно реалізовуватися в Україні. Відповідно, я планую бути платником податків і привносити гроші в бюджет.</i></p> <p><i>Я планую створювати сім'ю, це звісно крапля в морі, але демографічну кризу ніхто не відміняв. Я залишилася в Україні і планую свою професійну діяльність. Я пішла проти відтоку умів з країни. Я маю достатньо чітку громадянську позицію. Я спілкуюся українською мовою, не споживаю російський контент. І це є моїм невеличким вкладом у майбутнє (Респондент 2, ФСНСТ).</i></p>
		<p><i>Зараз, я хочу розвивати себе саме в хімії. Хочу розвиватися і це вже буде мій вклад, в мою державу. Те, що робитиму, може продатися, або я щось зможу відновити, удосконалити. Кожен студент має у своїй професії чим більше віддатися задля результату. Щоб не тільки батьки сказали, що ти молодець, а й держава (Респондент 1, ФПрН).</i></p>
		<p><i>Я гадаю, що я глобально не впливаю на майбутнє. Але я є частинкою майбутнього, яке колись настане, адже я навчаюся, тут живу і продовжую жити далі (Респондент 3, ФОЗ).</i></p>
		<p><i>Найперше, майбутнє залежить від нас самих (Респондент 2, ФСНСТ).</i></p>
		<p><i>Насправді, є багато варіацій не лише як для мене особисто, а й для будь-якого члена суспільства. Це і допомога волонтерам, і якісь мінімальні донати в армію, можливо, якісь проекти. Можливо, навіть піти після випуску у якісь місцеві органи самоврядування [...] і долучитися до того, щоб налаштувати це так, як це має виглядати.</i></p> <p><i>Зараз напевно мій вплив мінімальний, але знаєте, є і зараз багато методів. От я знаю багато одногрупників, які вже впроваджують різні освітні проекти для молоді, наприклад. У різних сферах, не лише права (Респондент 4, ФПвН).</i></p>

Кодування	Аналітичні тематики	Цитати респондентів
		<p><i>Звісно, я впливаю суттєво на Україну, адже я як сформована людина в університеті, я пропагую українське, я спілкуюся державною мовою. Не зважаючи на все я все одно повертаюся в Україну (Респондент 1, ФПрН).</i></p> <p><i>Найпростішим чином, яким я можу впливати, це піти у військо, але у мене немає для цього достатньої фізичної підготовки (Респондент 3, ФОЗ).</i></p> <p><i>І ти просто стоїш і все, що тобі залишається, це чекати не той момент і чим це все закінчиться (Респондент 6, ФГН).</i></p>
<p>Внутрішні проблеми України в майбутньому в уявленнях студентів НаУКМА 1 р.н. (проблеми, демографічна криза, соціальні проблеми, економічні проблеми, культурні проблеми)</p>		
<p>3 - проблеми 6 - демографія</p>	<p>Демографічні проблеми майбутнього</p>	<p><i>Якщо ваше населення старіє та вмирає, то цього майбутнього у вас не буде. Вам доведеться створювати програми по заученню населення із мени заможних країн, але це варіант не дуже привабливий, адже ці люди не є українцями (Респондент 5, ФЕН).</i></p> <p><i>Я залишилася в Україні і планую свою професійну діяльність. Я пішла проти відтоку умів з країни (Респондент 2, ФСНСТ).</i></p> <p><i>Бо багато всього зруйновано, багато людей вже не повернути (Респондент 1, ФПрН).</i></p> <p><i>[...] але скільки б в тебе не було припасів, якщо не буде людей, то вони будуть безкорисні (Респондент 6, ФГН).</i></p> <p><i>[...] і враховуючи що дуже багато людей виїхало, дуже багато людей бояться пов'язувати своє майбутнє із Україною через війну (Респондент 3, ФОЗ).</i></p> <p><i>Але знову ж якою ціною. Скільки людей вивезли, скільки вбили (Респондент 6, ФГН).</i></p> <p><i>Звісно, щодо населення, це зробило нас слабшими. Дуже велика кількість українців виїхала, це жінки, діти. Ми не знаємо які зараз втрати точні, але я думаю значно більші, аніж ті, які називають у ЗМІ (Респондент 5, ФЕН).</i></p>

Кодування	Аналітичні теми	Цитати респондентів
		<p><i>[...] через те що багато людей виїхало, що нас загалом стало менше українців у державі, якась така загальна сила спала (Респондент 3, ФОЗ).</i></p> <p><i>Мені однозначно дуже тривожно [...] щодо відтіку людей. Переживаю, що багато знайомих будують своє життя не в Україні. Що багато військових помирає, цивільних помирає [...] (Респондент 2, ФСНСТ).</i></p> <p><i>та й сценарій замороження конфлікту не є для нас вдалим, адже це одразу спричинить відтік населення, особливо чоловіків, потенційний воїнів (Респондент 5, ФЕН).</i></p> <p><i>Окрім того, думаю всі бачили новини як тисячі людей тікали закордон (Респондент 3, ФОЗ).</i></p> <p><i>І людський ресурс це теж дуже важливий фактор, у нас ті військові, які перебувають на фронті, вони потребують заміни, а заміни немає. [...] Але також є люди, які ввжають що з України треба валити, що тут майбутнього вже не буде. Чоловіки хочуть виїхати. І це підбиває здатності та спроможності нашої країни (Респондент 2, ФСНСТ).</i></p> <p><i>Сподіваюся, що Пан Президент зверне увагу, щоб люди почали повертатися, відбудовувати це все. [...] Що то за держава, яка має мало людей (Респондент 1, ФПрН).</i></p> <p><i>Тому коли Україна виграє, а вона точно виграє...то наша країна буде дуже апетитно виглядати. Що люди захочуть в неї приїжджати (Респондент 1, ФПрН).</i></p> <p><i>Я гадаю, що, на жаль, ще більше військових буде мобілізовано, ще більше з них загине (Респондент 3, ФОЗ).</i></p>
3 - проблеми 20 - соціальне	Соціальні проблеми майбутнього	<p><i>Я гадаю, що через 5 років у нашому суспільстві буде окремий соціальний прошарок, будуть люди, які повернулися з війни, які були з різних причин мобілізовані. Вони дуже серйозно впливатимуть на життя в Україні. Я не готовий казати про якусь там політику, не знаю як воно буде. Але я думаю що кожен п'ятий буде ветераном війни. І нам з ними доведеться жити (Респондент 3, ФОЗ).</i></p>

Кодування	Аналітичні теми	Цитати респондентів
		<p><i>От для українців притаманно завжди сваритися. Ті сваряться за те, якого генерала треба було обрати, ті як воювати правильно, ті ділять Україну, ті навпаки за те, що треба гуртуватися. Це все дуже виснажує нас, тому нам треба приділити цьому увагу. Щоб бути більш сильними у протистоянні зовнішній загрозі, треба бути консолідованими всередині (Респондент 2, ФСНСТ).</i></p> <p><i>Мені здається, що українське суспільство стало значно більш консолідоване, тобто попри те, що є якісь скандали, я не готовий це якось підтвердити, але в мене є якийсь внутрішнє відчуття, що люди, українці як суспільство, стали більш згуртованими, у суспільства з'явилося відчуття якоїсь спільної мети, з'явилося відчуття спільного ворога, Росії (Респондент 6, ФГН).</i></p> <p><i>Консолідація, головне консолідація. Не оце, що зараз відбувається, а справжня консолідація навколо ідеї збереження суверенітету (Респондент 6, ФГН).</i></p> <p><i>З того що я бачу зараз, то дуже небагато було зроблено з боку держави для того щоб правильно реінтегрувати людей, які були демобілізовані і вже не можуть повернутися на службу. Принаймні як цивільний я можу так сказати. Я гадаю, що конфлітки будуть, але я гадаю що це нормально. Людям властиво забувати щось хороше, що було для них зроблено (Респондент 3, ФОЗ).</i></p> <p><i>По-друге, стосунки всередині суспільства зараз дуже загострені, постійно якісь дискусії ведуться, у інформаційному просторі я маю на увазі. Треба пройти оцей етап, суспільству треба заспокоїтися (Респондент 4, ФПвН).</i></p>
3 - проблеми 19 - економіка	Економічні проблеми майбутнього	<p><i>Економічно нам будуть допомагати, [...] (Респондент 7, ФІ).</i></p> <p><i>З приводу економіки, то я не думаю, що щось катастрофічно зміниться. Звісно, ми залежні від підтримки західних партнерів, я думаю її обсяги можуть зменшитися, але не прям фатально (Респондент 5, ФЕН).</i></p>

Кодування	Аналітичні теми	Цитати респондентів
		<p><i>По-перше, це економічна нестабільність (Респондент 4, ФПвН).</i></p> <p><i>Війна виснажує нашу економіку. Наша економіка зараз неїздатна, ми живемо за рахунок інших держав (Респондент 2, ФСНСТ).</i></p> <p><i>До неї [України] захочуть люди з інших країн приїжджати, бо будуть нові заводи, нові фабрики, нові дослідження. [...] Буде нова продукція, тому ми станемо відомими у світі. (Респондент 1, ФПрН).</i></p> <p><i>Мені однозначно дуже тривожно, є нав'язливі думки щодо поганого економічного становища країни [...] (Респондент 2, ФСНСТ).</i></p> <p><i>Може після закінчення війни буде якийсь застій, може в нас залишиться оця корупція, економічні проблеми. Різне може бути. Але я стараюся вірити в краще (Респондент 7, ФІ).</i></p> <p><i>У нас немає виробництва зброї власного. Вся зброя є чужою, які подачки нам дали (Респондент 2, ФСНСТ).</i></p> <p><i>Є тривога, що в економічному плані буде складно, що не зможу знайти роботу, що не зможу реалізуватися, що не будуть сприятливі умови для цього (Респондент 4, ФПвН).</i></p> <p><i>У нас є потенціал і ми маємо його втілювати. [...], розвивати середній бізнес, малий бізнес [...]. Маємо поширювати експорт аграрних культур, розвивати наш аграрний потенціал, який є найбільшим (Респондент 2, ФСНСТ).</i></p> <p><i>Економічно буде складно, але якимось таким чином депресія яку я не відчуваю, насправді (Респондент 4, ФПвН).</i></p>
<p>Зовнішні зв'язки та роль України на міжнародній арені в майбутньому в уявленнях студентів НаУКМА Ір.н. (зовнішнє)</p>		
9 - зв'язок із іншими країнами	Зовнішні зв'язки України у майбутньому	<p><i>Якщо не закінчиться [війна] - люди вже наберуться терпіння, можливо стануть більш настійливі до інших держав, щоб вони нам віддали щось (Респондент 1, ФПрН).</i></p>

Кодування	Аналітичні теми	Цитати респондентів
		<p><i>Що наші західні партнери, США, ЄС будуть нам далі допомагати [...] Щоб окупація не продовжувалася, і щоб про Україну на світовому рівні не забували (Респондент 2, ФСНСТ).</i></p>
		<p><i>Звісно, ми залежні від підтримки західних партнерів, я думаю її обсяги можуть зменшитися, але не прям фатально (Респондент 5, ФЕН).</i></p>
		<p><i>Ніякий старший брат нам не прийде і не допоможе. Ніякі "братя слов'яни" не підставлять своє плече. Так, є певні технічні моменти, як боєприпаси від Америки [...] (Респондент 6, ФГН).</i></p>
		<p><i>Я гадаю, що мій варіант доволі ймовірний [затяжної війни], якщо обсяги допомоги Україні будуть недостатньо великими, якщо будуть проблеми всередині війська нашого і якщо загалом не буде якихось додаткових дій, які б допомогли нам завершити цю війну швидше (Респондент 3, ФОЗ).</i></p>
		<p><i>Але, наразі інші країни не сильно нам допомагають. Ми б уже зробили контрастун, але через одну державу ми цього не зробили, бо вони не дали зброї (Респондент 1, ФПрН).</i></p>
		<p><i>Можливо потім ми просто візьмемо і проломимо це все і повернемо за декілька днів. Але це така потрібна робота, я навіть не уявляю, що це треба проробити. Це вже треба тоді, щоб тут і F-16, і колони Абрамсів і все (Респондент 6, ФГН).</i></p>
		<p><i>Ідеальною стратегією буде на найближчі 5 років саме українізація і максимально відокремитися від російського. І взагалі не шукати в комусь старших братів, ні в Польщі, ні в Литві, нікому. Ми повинні опиратися на себе (Респондент 2, ФСНСТ).</i></p>
		<p><i>Ця війна, це лише перша, будуть ще війни. Будуть війни в інших країнах, там де ми взагалі не очікуємо. Це може бути як і довгообіцяний конфлікт Китаю та Тайваню, Індії та Пакистану, ну ви зрозуміли (Респондент 6, ФГН).</i></p>

Кодування	Аналітичні теми	Цитати респондентів
		<p><i>Але ніхто не виключає ймовірності, що нас перестане підтримувати Європа та США, що ми не отримаємо тих грошей, які нас триматимуть на плаву (Респондент 2, ФСНСТ).</i></p> <p><i>Звісно, у 2024 році пройде багато національних виборів у європейських країнах. Думаю це вплине [на майбутнє України] (Респондент 5, ФЕН).</i></p> <p><i>Треба орієнтуватися на себе, адже зараз наша підтримка іншими країнами згасає і готуватися, що ми залишимося один на один із ворогом (Респондент 7, ФІ).</i></p> <p><i>Навіть факт виборів президента у США дуже впливає на нас, бо у них там своя гра. [...] як цей представник буде впливати на взаємодію нашу із міжнародною спільнотою, на зброю (Респондент 2, ФСНСТ).</i></p> <p><i>І якщо нам допомагатимуть інші країни відбудовувати ті міста, то Україна просто засіяє (Респондент 1, ФПрН).</i></p> <p><i>Але я думаю, що будуть перемовини. Всі ми бачимо, що зараз відбувається у Штатах, через спікера Джонс. Але з іншого боку ми бачимо і Макрона, який взагалі каже, що ми будемо надсилати наші війська (Респондент 6, ФГН).</i></p> <p><i>Тут важливо здійснити поправку на вибори у США. Думаю їх результати матимуть значний вплив на подальше України. Наприклад, якщо до влади прийде Трамп, то від нього можна очікувати що-завгодно. Або у нас буде більше проблем, або навпаки, він стане на наш бік. Це ми зрозуміємо лише тоді, коли він ступить на свою посаду (Респондент 5, ФЕН).</i></p> <p><i>Не уявляю, що Україна самотійно, якимось чином зможе перемогти у війні (Респондент 3, ФОЗ).</i></p>
Екзистенційна загроза		
10 - екзистенційна загроза	Війна як екзистенційна загроза	<i>Думаєш, що якщо прилетить, то треба просто із цим змиритися (Респондент 1, ФПрН).</i>

Кодування	Аналітичні теми	Цитати респондентів
		<p><i>Чесно, таких думок навіть не було взагалі, там про майбутнє якість. Просто було страшно, що все окупують, заберуть (Респондент 7, ФІ).</i></p> <p><i>Ця війна не про погляди, не про інтереси, а про виживання (Респондент 2, ФСНСТ).</i></p> <p><i>Зараз вже якість легше думати про майбутнє, бо все трошки стабілізувалося. З'явилася можливість думати про якийсь майбутній розвиток, майбутні дії (Респондент 7, ФІ).</i></p> <p><i>Складно думати про щось інше, не про війну, коли над нами така екзистенційна загроза нависає (Респондент 5, ФЕН).</i></p> <p><i>Якщо вони пройдуть, то вони просто нас всіх вб'ють (Респондент 6, ФГН).</i></p> <p><i>Уявлень не було, бо загалом були питання такі більш егоїстичні, щоб знайти житло, адже я з території, яка зараз вже окупована, з Харкова. Я просто хотіла влаштувати своє життя (Респондент 4, ФПвН).</i></p>
11 - довгі та короткі орієнтації	Довгі та короткі орієнтації на майбутнє	<p><i>Уявлення були відносно позитивними, відносно теперішнього. Оскільки уявлялося, що власне конфлікт буде замороженим, що та частина, неокуповані регіони зможуть продовжити розвиватися так як вони розвивалися до повномасштабного вторгнення (Респондент 3, ФОЗ).</i></p> <p><i>Уявлення були доволі печальними, тому що у нас був заморожений конфлікт. І якщо про долю Донбасу це можна було щось думати, то про долю Криму, знаєте, це ситуація повного тупику (Респондент 5, ФЕН).</i></p> <p><i>до 2021, хотілося думати про відрізок там 5 років. Зараз про такі відрізки не хочеться думати, тут хоча б рік, два роки (Респондент 3, ФОЗ).</i></p> <p><i>Просто думали про перемогу або поразку, а про те, що буде після цього якість і не думали (Респондент 7, ФІ).</i></p>

Кодування	Аналітичні теми	Цитати респондентів
		<i>Я в якийсь момент подумав [я в той момент був якийсь такий помішаний на УПА], я подумав, що ми зі своїм другом поїдемо в Холодний Яр і будемо звідси вести партизанську боротьбу (Респондент 6, ФГН).</i>

Транскрипт інтерв'ю №3

Інтерв'юер

Дякую, що погодилися взяти участь у даному дослідженні, присвяченому уявленням студентів НаУКМа про майбутнє України. Дане інтерв'ю дійсно допоможе в подальшому дослідженні даної тематики, особливо в розрізі повномасштабної війни. Також нагадую, що наша розмова буде записана, проте запис буде використано виключно у подальшому транскрибуванні, а вся наша розмова залишиться конфіденційною. Наше спілкування відбудеться у форматі діалогу, я буду задавати загальні запитання, часом уточнюючі, а ви зможете на них відповідати. Розмова орієнтовно займе годину. Можемо починати. Розкажіть, будь ласка, трішки про себе, а саме як вас звати і на якій спеціальності ви навчаєтесь.

Респондент 3

Добре, мене звати Дмитро, я навчаюся на спеціальності психологія, перший курс, мені 19. Ну, власне... Про себе можу розповісти, що я цікавлюся доволі багатьма речами. Мене цікавить в основному... в тому числі організація якихось івентів, участь в якихось суспільних ініціативах. Я сподіваюся, що зможу втілити гарний проєкт, який зможе допомагати людям. Ну, власне...Крім усього цього, я просто живу своє життя, мабуть це все.

Інтерв'юер

Чи перебували ви в Україні 24 лютого 2022 року під час початку повномасштабного вторгнення?

Респондент 3

Так, перебував в Україні. Я з міста Львів. Власне... Прокинувся з новинами про війну. А власне... Але на той момент часу, скажімо так, Львів не зачепило, на щастя.

Інтерв'юер

Угу. Тобто вам не доводилось проживати під окупацією, вашим рідним?

Респондент 3

Ні, на щастя, тільки це. І рідним також не доводилось проживати, на щастя.

Інтерв'юер

Угу. Чи доводилося вам вимушено виїжджати за кордон через повномасштабне вторгнення?

Респондент 3

Ні, не доводилось.

Інтерв'юер

Угу. Де ви проживаєте наразі?

Респондент 3

Наразі проживаю в місті Київ, оскільки навчаюся в Києво-Могилянській академії. В гуртожитку. У майбутньому, скоріш за все, залишусь в Києві.

Інтерв'юер

Угу. Чи плануєте ви в майбутньому брати участь в академічній мобільності? Чи плануєте залишатись в Україні?

Респондент 3

Угу. Мені було б цікаво взяти участь в академічній мобільності за межами України, але я сумніваюся, що це буде можливо у зв'язку з воєнним станом, у зв'язку з війною... Тому, якби була така можливість, я б можливо взяв участь в мобільності в межах України. Угу. Але я ще не готовий дати на це точну відповідь.

Інтерв'юер

Угу. Угу. А якби у вас була можливість під час військового стану виїжджати?

Респондент 3

Та, хотів би, тому що це хороший досвід, це цікавий досвід. Це просто цікавий досвід для мене.

Інтерв'юер

Угу. Чи можете ви згадати, якими були ваші уявлення про майбутнє України у 2021 році?

Респондент 3

Уявлення були відносно позитивними, відносно теперішніх, оскільки уявлялося, що, власне, конфлікт буде замороженим, що та частина... неокуповані регіони, неокуповані території України, вони зможуть продовжувати розвиватися так, як вони розвивалися до повномасштабного вторгнення. Відповідно, було вельми позитивне уявлення. Навіть відчувалося, що доходи і моїх батьків зросли за цей проміжок часу. Відчувалося, що ціни були не настільки високі. Тобто, якщо говорити про матеріальну сторону, то були вельми позитивні очікування. Ну, і також, власне, була певна певність щодо власного майбутнього після завершення навчання. Зараз такої певності немає з огляду на те, що я, наприклад, є військовозобов'язаним.

Інтерв'юер

Чи можете ви згадати, які у вас були уявлення про майбутнє навесні 2022 року, одразу після повномасштабного вторгнення?

Респондент 3

Так, можу. Я розбив би це трошки на різні періоди, бо березень був... Дуже страшно, що... Так. Все-таки... Було страшно. Думалося, що Збройні Сили не зможуть стримати агресора, що дуже не додавалося якоїсь допомоги для Збройних Сил. Крім того, мабуть, усі бачили в новинах, як тисячі людей втікали за кордон. І було відчуття таке апокаліптичне, що це от якийсь кінець світу. Тому було страшно, що Україна не втримається і її таки окупує. Значну частину принаймні.

Якщо говорити про кінець квітня, здається, початок і вже до травня, здається, в той період відбили російські війська з території Київської області і з території інших областей. Тоді з'явилося значно більше впевненості, що Україна зможе втримати оборону. Але, ну, і, власне, мої особисті настрої покращилися. Але, мабуть, як і зараз, якоїсь впевненості не відчувається у майбутньому.

Інтерв'юер

А на вашу думку, чи змінилися ваше ставлення до майбутнього за останній рік?

Респондент 3

Я гадаю, що так. Ну, ви, мабуть, могли б помітити з моїх відповідей, що в мене дуже коливається ставлення до майбутнього, враховуючи ситуацію на фронті. І коли стало видно, що наш контрнаступ, на жаль, не настільки потужний, вийшов як хотілося б, то, на жаль, в мене особисто, ну, для мене стало очевидно, що, мабуть, якщо ця війна не скоро закінчиться, то є навіть шанс, що, можливо, вона умовно нашим дітям передасться. Можливо, моїм дітям. У мене є такий страх, що доведеться жити... якщо я не потраплю під мобілізацію, то доведеться жити в країні, яка перебуває постійно у війні. А в такій війні дуже страшно, наприклад, вирощувати дітей. І, так, ось такі думки в мене були.

Інтерв'юер

Ну от ви казали про контрнаступ, який не таким був, як ви уявляли. А можете назвати ще якісь події або якісь конкретні кейси, коли після них ваше уявлення про майбутнє України змінилося?

Респондент 3

Конкретні кейси? Ну...

Інтерв'юер

Це може бути не тільки пов'язано з війною. Це може бути пов'язано з чимось іншим.

Респондент 3

Насправді, на мої уявлення про війну і про дійсне майбутнє впливають історії людей, які так чи інакше безпосередньо пов'язані з підтримкою фронту. Можу дуже коротко. Така історія моєї знайомої, чий знайомий займається вивезенням тіл з передової. І банально вона розповідала історію, що людина не могла вивезти тіла, бо не було грошей на бензин. І його ніхто не забезпечує. А... Була історія, що він телефонував своїй дружині, щоб вона дала йому на бензин. А його дружина, вона теж не заробляє багато. Вона начебто прибиральниця, це взагалі копійчані гроші. І, ну, дуже... Подібні історії, вони пригнічують мене. Я не готовий сказати, що це правда, бо я це почув від друзів, від третіх осіб. Але, ну, решті-решт, такі історії, які доводиться чути від різних людей, чи чути від людей, які побували в окупації, мене дуже пригнічують. В цьому плані... власне, доволі

сильно коливаються в мене... Коливаються мої уявлення про майбутнє. І від якогось мого морального стану в житті на даний момент. Бо дуже хочеться іноді скласти лапки. Щоб впасти у якийсь такий відчай, що, мовляв, вже все дійшло до такого... Ситуація наскільки складна, що робити щось не має сенсу. Але про якісь конкретні події мені трохи важко сказати, бо... Якщо не пов'язані з війною, то...

Інтерв'юер

Зараз, напевно, буде запитання, на яке вам буде досить складно відповісти. Але все ж, яким ви зараз уявляєте майбутнє України, умовно, через один рік?

Респондент 3

Ну, окей. Через один рік я не уявляю, що Україна, принаймні, самостійно, зможе перемогти у війні. Тобто я не вірю, що війна закінчиться через один рік. Я гадаю, що, на жаль, загине ще більше людей. Ще більше військових буде мобілізовано, ще більше з них загине. Словом, я очікую на продовження конфлікту цього. На те, що мобілізація буде активнішою у нас. З іншого боку, я очікую, що цивільне життя в Україні, воно, попри це все буде все більше відновлюватись. Тобто все більше люди будуть звикатися з цією реальністю. Що... Ну, вже, власне, звикли, що тривоги — це нормально. Ось... Якщо говорити про моє майбутнє... Ну, я розраховую продовжувати навчання. Розраховую... Можливо, на якісь кар'єрні здобутки. Розраховував... Принаймні, на цей рік буде все в порядку. Так, але... Дуже багато залежить від факторів... Якщо говорити про саме війну і про Україну, то дуже багато залежить від зовнішніх факторів, які мені зараз важко передбачити. Але я гадаю, що варто очікувати на продовження.

Інтерв'юер

Дуже цікаво, дякую. А якщо через 5 років, коли ви вже завершите навчання в університеті, яким ви бачите майбутнє України?

Респондент 3

Ну... Мені хотілося б вірити, що війна закінчиться, але... Зараз є таке відчуття, що вона не закінчиться ніколи. Ви знаєте, був такий письменник. Е-е... Юнгер. І він, коли писав про Першу світову, він також описував настрій солдатів, в тому числі,

я вже не пригадаю цитату, але в тому числі про те, що вони не відчували, що війна закінчиться хоч колись. У мене зараз, мабуть, також є відчуття. Я не думаю, що війна закінчиться через 5 років. І я готую себе морально до того, що з нею доведеться жити. Нам, як суспільству, і мені, як індивіду. Через 5 років я сподіваюся, що я встану на ноги. Що я... зможу забезпечувати принаймні себе і свої потреби. Що я, хто зна, можливо, або буду мати кохану людину, або сім'ю... Не готовий точно сказати. Власне... мабуть, через 5 років я хотів би на магістратуру піти. Бо, врешті-решт, психологія, вона вимагає магістратури для проведення консультування, начебто. Я гадаю, що через 5 років у нашому суспільстві буде як окремий соціальний прошарок. Будуть люди, які... повернулися з війни. Вони дуже серйозно впливатимуть тут... На життя в Україні. Тобто, я не готовий казати там про якусь там політику... Ну, не знаю, як воно буде, але, може там кожен п'ятий, наприклад, буде з війни... Дуже багато... І з ними нам доведеться жити, і, власне Україна буде дуже іншою за рахунок цього...

Інтерв'юер

А як ви думаєте, через п'ять років, які будуть стосунки між цивільними українцями і ось цим новим соціальним прошарком? Чи буде якась ворожнеча, чи ми навчимося співіснувати? Чи може ми можемо вже щось зробити, для того, щоб покращити ці стосунки в майбутньому? Яке у вас бачення цього?

Респондент 3

Ну, з того, що я бачу зараз, дуже небагато зроблено було з боку держави для того, щоб правильно реінтегрувати людей, які були демобілізовані, і вже не можуть повернутися на службу. Тобто, принаймні я як цивільний можу про це говорити. Можливо, хтось більш компетентний знає краще, але для мене цих ініціатив не достатньо. Тобто, я гадаю, що конфлікти будуть, і, мабуть це скоріше нормально. Тому що людям властиво забувати, як би це дивно не звучало, про щось хороше, що було для них зроблено. Найкраще, що можна зробити зараз, це допомагати ветеранам не перетворюватись на, трохи не хороша аналогія, але у касту недоторканих, як в позитивному, так і в негативному сенсі. А показувати, що

ветерани, це такі самі люди, звичайні, нормальні люди, які можуть любити, працювати добре. Корисним було би, як на мене промотування якогось такого образу ветеранів. Тобто на мою думку, в такому дуже допомагають навіть виставки, читання від ветеранів, коли вони читають якісь свої вірші або свою творчість демонструють. І коли ти бачиш, що вони такі самі люди, дуже допомогло б як на мене, якби у таких людей було більше можливості спілкуватися, можливо мати якусь зону для ретриту, принаймні для тих, хто щойно-щойно повернувся з зони бойових дій. Зону для ретриту, якісь майданчики реабілітації, до яких людина могла би звернутися. Я гадаю, що в нас буде з'являтися всередині.

Інтерв'юер

Дякую за відповідь. Як Ви думаєте, яка є ймовірність того, що майбутнє буде саме таким, як Ви його описали? Наскільки Ви впевнені в тому, що воно дійсно буде таким? Чи, можливо, у Вас є ще якісь варіанти, як можуть йти події, як це все може розвиватися?

Респондент 3

Ну, після 24-ого лютого я почав значно більш частіше оцінювати по песимістичному сценарію. Бо тоді були такі очікування, що цього не може бути, це просто неможливо. І зараз... зараз я намагаюся виходити з більш негативного варіанту. Щоб, якщо все буде краще, то я був до цього готовий. Якщо все буде гірше, я був до цього теж готовий. Ось, я гадаю, що мій варіант, він доволі ймовірний. Він доволі ймовірний. Якщо, мабуть, оці обсяги допомоги Україні, вони будуть недостатньо великими. Якщо будуть проблеми і всередині війська нашого, і якщо не буде здійснено якихось додаткових або організаційних дій, які допомогли би нам завершити цю війну швидше. Але... Якщо буде, наприклад, буде активніша допомога, і в решті-решт так вийде, що ми зможемо завершити війну швидше, то я був би цьому радий. Але я все-таки оцінюю свій варіант як доволі ймовірний. Десь, мабуть, відсотків 60-80.

Інтерв'юер

Угу. Якого сценарію конкретного ви емоційно...Вас він турбує найбільше? Якого ви, можливо, боїтесь найбільше?Або який сценарій, навпаки, викликає у вас найбільше задоволення і ось таку жагу побачити, щоб саме майбутнє так розвернулося? Такі два полярних бачення майбутнього, які вони у вас?

Респондент 3

Ну... Найгірше майбутнє, яке тільки може бути, це повна окупація України. Я не готовий пояснювати, чому це найгірше майбутнє. Я думаю, що це зрозуміло. Найкраще майбутнє — це, мабуть якби вторгнення би не відбулося. Але, якщо виходити з теперішніх реалій, то, мабуть, найкращим майбутнім було б деокупувати щонайбільше українських територій. І примусити Росію до миру. З іншого боку, я не впевнений, чи це би забезпечило, що в майбутньому війни би не відбулося знову.

Інтерв'юер

Угу. Чи відчуваєте ви щодо майбутнього, певну невизначеність? Тобто, що ви не можете бути певними, що майбутнє буде саме таким. Чи, все ж таки, ви... ну, от, в тому сценарії, який ви описали, ви досить певні, що воно буде саме таким?

Респондент 3

Та, я все-таки... Невизначеності багато, через те, що дуже багато чого не залежить від мене самого.І, більш того, дуже важко щось передбачити наперед.Дуже багато людей були не готові до вторгнення. Дуже багато людей не передбачали, що їм доведеться таки піти воювати. Вони теж були до цього не готові. Це може настільки надовго затягнутися. Дуже, дуже багато факторів, справді, залежить не від мене, а від якоїсь політики. Тому мені дуже важко щось передбачити точно наперед. І, справді, певності значно менше, ніж її було 20 років тому. Дуже, дуже важко щось передбачити. Попри це, я думаю, знаючи якісь тенденції, можна визначити, яке майбутнє плюс-мінус буде. Ну, і наразі тенденції я бачу такими, які я вже описав.

Інтерв'юер

Ви зазначили про те, що майбутнє залежить не лише від вас. А от, на вашу думку, яким чином ви можете впливати на майбутнє України?

Респондент 3

Ну, найпростішим чином, яким я можу впливати, це піти на фронт. Просто це...для цього, як на мене, потрібна належна підготовка. І в мене її, відверто кажучи, зараз немає. Як я зазначав, як студент психології, мені було б цікаво, принаймні, спробувати себе в якості організатора проєктів для ветеранів. Тому що це, думаю, буде на часі. Вони вже на часі. І вони буде тривалий час на часі. І це те, що може напряду покращити якість життя мого, моїх рідних та загалом українського суспільства. Ну, і, мабуть, опосередковано я можу просто здобувати освіту, жити в Україні. Сплачувати тут податки. І це вже буде маленьким плюси́ком для майбутнього в Україні. Аніж, якби я, мабуть, поїхав за кордон... І жив би там.

Інтерв'юер

А загалом, як Ви вважаєте, чи впливаєте Ви зараз на майбутнє України? І, якщо так, то яким чином?

Респондент 3

Я гадаю, що ні. Бо глобально я не впливаю, але, я, мабуть, є частиною цього майбутнього. Я колись стану нею. Я тут живу, я тут навчаюся. Я тут планую жити далі. Тому, я гадаю, що опосередковано, можливо, я впливаю. Принаймні, планую тут залишитися жити.

Інтерв'юер

Угу. А чи змінились Ваші уявлення про власний внесок у майбутнє країни, порівняно із періодом до повномасштабного вторгнення? Чи відчуваєте ви, що ви можете зробити більше для власної країни, аніж це було до початку повномасштабного вторгнення? Чи, можливо, навпаки, Вам здається, що Ви стали менш впливовим, і Ви не відчуваєте сил щось зробити і змінити?

Респондент 3

До повномасштабної війни, просто, як на мене, були інші проблеми, інші виклики перед країною і нашим суспільством. Та якщо ми згадаємо 21-ий рік...Ну, я вже, ну, не знаю там точно, що саме... Які саме були там потреби, але, ну, умовно, усіх цікавило, щоб зростали зарплати, щоб покращився добробут,

щоб у нас там... в окупованих регіонах Сходу не було якихось там активних дій, якісь... ну, принаймні, якийсь запит був на ці там розмінування. Далі, це вже зовсім інші запити. Тобто, це запити на підтримку Збройних Сил, це запити на підтримку військових, а в подальшому ветеранів і їхньої реабілітації та реінтеграції до нашого суспільства. Це, мабуть, робота стосовно того, щоб якимось чином повертати людей з-за кордону до України. Дуже-дуже багато виїхало людей. Власне, тому, як на мене, змінилися... Ну, не від того, що змінилися якісь наші проблеми, змінилися і способи, якими можна ці проблеми змінювати. Тобто, якщо в 21-му році, мабуть, для того, щоб активно змінювати Україну, треба було бути, мабуть, якимось чиновником, чи якимось... я не знаю... дуже-дуже крутим волонтером, то зараз значно більше потрібні люди, які готові, мабуть, робити щось на місці. Тобто якісь, можливо, дрібніші фахівці. Люди, які готові працювати тут і зараз, а не, наприклад, там... Тобто, не ставати якимось чиновником, щоб там через 10 років щось змінювати. Зараз значно більше наше суспільство, як на мене, опирається на волонтерів, на активних громадян. І, власне, я вбачаю, що зараз ефективніше якісь зміни проводити, будучи там... активним свідомим громадянином.

Інтерв'юер

Угу. Чи змінилися ваші особисті плани на майбутнє після початку повномасштабного вторгнення? Ну, і якщо так, то як саме вони змінилися і яким ви зараз уявляєте себе в майбутньому.

Респондент 3

Плани змінилися, але, відверто кажучи, в мене дуже конкретних-конкретних планів не було перед вторгненням, бо мені було 17 лише. Я так не наплановував собі діяльність, наприклад, на рік, на два. Я намагаюся зараз це робити. Так, я можу сказати, що світоглядно... дуже світогляд змінився в мене. Принаймні, це не відразу відбулося, але поступово я зрозумів, що я хочу в іншій сфері діяльності працювати. Якби, власне, зараз навчаюся. У мене змінилося трохи ставлення до моїх рідних людей. У бік того, що я, мабуть, більше почав цікавитися їхнім добробутом, самопочуттям і все-все. Ну, і якщо конкретно про

плани, я почав планувати на... Ну, тобто, якщо говорити до 21-го, то хотілося думати про якісь відрізки, типу, там, наприклад, 5 років. Зараз про такі відрізки не хочеться думати. Щонайбільше рік, 2 роки. Ось так.

Інтерв'ю

Так, цікаво. Ви казали, от, якраз про... зміну... певної сфери освіти, і так далі. Сфери зацікавлення. Якраз у наступній частині розмови ми про це поговоримо. Але спочатку задам запитання, які зараз знання та навички ви вважаєте необхідним для того, щоб підготуватися до майбутнього? Які навички мають бути корисними у майбутньому?

Респондент 3

Ну, якщо говорити про чоловіків, то, очевидно, фізична підготовка і загалом, будь-які інші навички, які можуть знадобитися на фронті. А якщо, загалом, про звичайну людину говорити, то, мабуть, це особливо стали актуальними навички психічної гігієни. Вміння справлятися зі своїми негативними емоціями, з тривожністю і всім іншим. Вони зараз на часі, були на часі, і я думаю, залишаться.

Принаймні, тривалий час, бо нашому суспільству доведеться жити з цим стресом, тиском і непевністю. Тривалий час. Ну, і якісь, згадую, стандартні, типу, мінімум вміти планувати свої витрати, вміти вчитися, мабуть, з самоосвітою якимось. Бо це завжди потрібно.

Інтерв'юер

А які ви особисто зараз вживаєте кроки для розвитку і підготовки до майбутнього, на вашу думку?

Респондент 3

Хороше питання. Для підготовки до майбутнього... Наразі я здобуваю освіту. Тобто, я намагаюся здобувати досвід, який мені може знадобитися в майбутньому. Чи це була б робота, чи це була б якась інша діяльність, в якій я б був зацікавлений. Стосовно війни... Мені не хочеться про неї думати взагалі. Наразі я сподіваюся, що, умовно, після цього навчання мені буде більш зрозуміло, що з цим всім взагалі робити. Умовно, так.

Інтерв'юер

Ви зазначали раніше, що потрібно готуватись до найгіршого сценарію, а потім уже, якщо щось буде краще, то ми будемо до цього готові. Чи вважаєте ви, що якісь певні негаразди, виклики роблять нас сильнішими, як країну? І чи зробили нас сильнішими повномасштабне вторгнення?

Респондент 3

Ну... Ні. Якщо відверто, то можливо в майбутньому це зробить Україну взагалом сильніше, але зараз, ну, мені здається, що ми є слабкі як ніколи, і, враховуючи, що дуже багато людей виїхало, дуже багато людей...багато людей бояться пов'язувати своє майбутнє з країною через війну. Мені не здається, що принаймні ми стали сильнішими в час війни. Ментально ми змінилися, звісно, але наше майбутнє стало значно менш передбаченим.

Інтерв'юер

Угу. Якщо ми не стали сильнішими, то, на вашу думку, ми змінилися в сторону гіршу? Тобто ми ослабли? Чи, можливо, ми просто змінилися, але залишилися такими ж, які були в плані от сили, покращення?

Респондент 3

Мені здається, що суспільство українське стало більш консолідоване, значно більш консолідоване. Але, от, попри те, що є якісь скандали, я не готовий якось це підтвердити, але в мене є внутрішнє відчуття, що люди, українці як суспільство, вони якось більш згуртованими стали. Тобто... Так. Справді, є розуміння суспільства, якоїсь спільної мети, розуміння якогось спільного ворога у вигляді Росії. Є розуміння того, за що взагалі йде боротьба українських військ, наших військових і, власне, тих, хто підтримує фронт. Тобто, у цьому сенсі ми стали кращими, це правда. З іншого боку, я б все-таки сказав, що, якщо говорити, там, про... якщо говорити про... ну, про наше загалом, про суспільство, то... багато людей виїхало і стало просто нас, як українців, менше в державі. Якась така от загальна сила, вона трохи все-таки впала. Ну, я не впевнений, чи я вдало пояснив.

Інтерв'юер

Ні-ні, все зрозуміло, все добре. Так, тепер давайте трішки перейдемо до сфери освіти, як я вже спойлерила. Як на вашу думку, події, пов'язані з повномасштабним вторгненням, вплинули загалом на ваше бажання навчатися, отримувати освіту?

Чи помітили ви якісь зміни в своїй мотивації щодо навчання?

Респондент 3

Скоріше, ні. Тобто, як би це проговорити правильно... У мене мотивація здобути освіту, вона як була, так і лишилася. Просто я скоріше більше почав звертати увагу на... роздумувати над такими штуками як військова кафедра, чи там... наприклад, здобуття якоїсь там неформальної освіти, там, яка могла бути пов'язана з військовою справою.

Інтерв'юер

А чи вплинуло повномасштабне вторгнення на ваше ставлення до певних галузей навчання, предметів? Чи з'явилися у вас якісь нові освітні інтереси? Ну, наскільки я розумію, ви зустріли поновшове вторгнення, будучи в школі, в одинадцятому класі чи в десятому?

Респондент 3

Я зустрів... Я навчався на комп'ютерних науках на той момент. На психологію я перевступив наступного року.

Інтерв'юер

Це, до речі, цікаво. На вашу думку, що саме вплинуло на зміну Вами спеціальності? Чи вплинуло на це повномасштабне вторгнення? Чи, можливо, якісь інші фактори?

Респондент 3

Скоріше, не вплинуло. На це вплинули, мабуть, значно більше мої особисті вподобання та соціальне оточення, в якому я перебував. Скажімо так. Плюс я себе усвідомив краще за ці два роки.

Інтерв'юер

А чи внесли ви якісь зміни у свої плани щодо освіти через сучасний контекст? Чи змінилися ваші освітні перспективи в розрізі, знову ж таки, сучасного стану в Україні?

Респондент 3

Ну, скажімо так. Я значно більше думаю про те, що буде після завершення бакалаврату. Мене дуже турбує питання того, що буде після завершення мною освіти. Чи буду я підходити під мобілізацію? Якщо так, то що я маю для цього робити? Яка буде ситуація взагалі в тому плані? Ці питання, насправді, турбують мене вже зараз. Хоча здавалося б ще три з копійками років до цього моменту. Тому...Скоріше так. Ця штука впливає на мої освітні плани лише так. В принципі, в принципі, все. Нема чого ще додати.

Інтерв'юер

А як ви ставитесь до онлайн або офлайн форм навчання? Чи хочеться вам більше зараз вчитися офлайн чи все ж онлайн? І взагалі, як ви зараз вчитеся? Наскільки я знаю, перший курс зараз вийшов на офлайн навчання. Можете трішки про це ще розповісти?

Респондент 3

Ну... у мене дуже рівноманітний досвід в цьому плані. Бо я і в школі, і в одному університеті, і в другому застав дуже різні формати навчання. І якщо відверто, то, якщо нема проблем з транспортом, то краще обирати очний план, як на мене. Бо це дозволяє формувати спільноту. Банально, люди, знайомляться, вони живі. В форматі онлайн це неможливо абсолютно. Знову ж таки, якщо ми говоримо про конкретно моголянську спільноту, то її існування в онлайн форматі мені дуже важко уявити. Моголянська спільнота це виключно якісь офлайн заходи. На жаль, не вийде вона протягом онлайн. Враховуючи, що на першому році війни дуже багато людей виїхало. Ну, і навіть зараз ця ситуація лишається, що багато людей виїхало за межі України. І фізично не можуть відвідувати пари. Мабуть, найбільш оптимальний варіант це гібридний формат навчання для людей, які вступили до повномасштабного оформлення.

І офлайн-формат для людей, які вступили після. Я гадаю, так.

Інтерв'юер

Угу. Наскільки важко вам вчитись онлайн? Ну, тобто самостійно планувати своє навчання? Чи вмотивовані ви вчитись самостійно? Чи вам все ж таки легше, коли це відбувається офлайн? Коли... ну, так скажімо, у вас немає вибору зараз вам займатися чи не займатися. Ви точно займаєтесь.

Респондент 3

Мені краще офлайн. Тому що онлайн, відверто кажучи, дуже важко себе примусити встати на пару. Ще й вести якийсь конспект з лекції. Тобто у нас насправді два дні онлайн у психологів першого курсу. І у нас є у тому числі лекції онлайн.

І я просто не можу себе примусити вести лекції. Вести конспект з лекцій. Словом, ну, насправді вчитися важче. З іншого боку, якщо це онлайн, то зазвичай є записи, які можна переглянути. Це плюс.

Інтерв'юер

Угу. А чи стежите ви за якимись новими, не знаю, технологіями, трендами у вашій галузі, що може стати в нагоді в майбутньому. І взагалі, як ви бачите майбутнє вашої сфери? Чи буде вона актуальною в найближчі роки в Україні?

Респондент 3

Я почну з кінця. Майбутнє, вважаю, доволі позитивне. Ну, вертаючись до попередніх відповідей, реабілітацією ветеранів хтось має займатися. Знову ж таки, значно більше стресу в нашому житті через війну. Всіма цими штуками доведеться займатися психологам-терапевтам. Навіть якщо ні, то є багато інших сфер, в яких можна займатися, можна працювати, маючи освіту психолога. І якісь новинки індустрії. Якщо чесно, мені трохи важко щось про це сказати, бо ще не настільки обізнаний, чи є в нас взагалі якісь новинки індустрії психології. Але скоріше ні, якщо відповідати на питання, чи я слідкую за ними.

Інтерв'юер

Супер, чудово. На цьому наше інтерв'ю завершено. Дуже вам дякую за відповідь. Було дуже цікаво, цінно почути вашу думку. До побачення.

Респондент 3

Вам теж дуже дякую за розмову. Було цікаво... порефлексувати, взагалі подумати над цими темами. Бувайте!